

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FENER - BALAT SEMTLERİNDE KENTSEL AÇIK ALAN
KULLANIMININ İRDELENMESİ VE SEMTLERİN SAHİL
KESİMİ İÇİN BİR DÜZENLEME ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Peyzaj Mimarı Zeynep HAGUR

Anabilim Dalı: Disiplinler Arası

Program: Kentsel Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU

MAYIS 2005

**FENER - BALAT SEMTLERİNDE KENTSEL AÇIK ALAN
KULLANIMINI İRDELENMESİ VE SEMTLERİN SAHİL
KESİMİ İÇİN BİR DÜZENLEME ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Peyzaj Mimarı Zeynep HAGUR

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 9 Mayıs 2005
Tezin Savunulduğu Tarih: 31 Mayıs 2005**

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU
Diğer Jüri Üyeleri Prof. Dr. Nuran Zeren GÜLERSOY
Doç. Dr. K Kutgün Eyüpgiller

MAYIS 2005

ÖNSÖZ

Değişen yaşam biçimi, değişen gereksinimler ve insan faaliyetlerinin, çevresel sorunlara getirdiği yeni boyutlar karşısında, elverişliliğini yitirmeye başlayan, kullanıcı istekleri ile çelişen tarihi yapıların ve bunların oluşturdukları çevrelerin çağdaş konfor şartları da dikkate alınarak kente entegrasyonu konusu, günümüz kent planlamacıları ve tasarımcıları için büyük önem taşımaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artan önem kazanmakta olan bu konu, İstanbul’da, özellikle suriçi yerleşmelerde geleneksel kent dokusunun, geleneksel yapıların ve diğer kültür kalıntılarının, son derece sağlıklı koşuldaki yapılarla ve fonksiyonlarla iç içe geçmesi durumuyla gündeme gelmektedir.

Bu duruma maruz kalmakta olan Fener ve Balat sentslerini taşıdığı sosyal, kültürel, estetik, duygusal, tarihsel değerler ve sentslerde gereksinim duyulan işlevler ile birlikte, çağdaş konfor koşullarının da dikkate alınarak, kente kazandırılmasını amaçlayan bu tez çalışmasına katkıda bulunan; başta kıymetli hocam Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU’na, UNESCO Bürosu çalışanlarına, benden manevi desteklerini esirgeyen tüm markadaşlarıma ve aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım

ÖZET

Bu çalışmada; İstanbul'un en eski tarihi yerleşmelerinden ve kültürel miraslarından biri olan Fener - Balat yöresi, kamusal açık alan kullanım yönünden ele alınmış ve semtlerin sahil kesiminde bulunan park alanı için, semt sakinlerinin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarına yönelik bir düzenleme önerisi geliştirilmiştir.

Çalışmanın üç aşamasının birincisinde; kent ve kentsel açık alan kavramlarına genel bir bakışın sunulması, tarihsel süreç içerisinde kentsel açık alan kullanımının irdelenmesi, Osmanlı'dan günümüze İstanbul şehrinin gelişimi ve kentsel açık alanda tasarım konularına yer verilmiştir. İkinci aşama Fener ve Balat semtleri özelinde; semtlerdeki açık alan kullanımının tarihsel süreç içerisinde incelenmesini içermektedir. Bu incelemede, Fener – Balat semtlerinin kısa tarihçesiyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Dönemine kadar, semtlerin fiziki ve sosyal durumu ortaya koyulmuştur. Üçüncü ve son aşamadaysa semtlerin mevcut durum analizleri yapılmış, bu analizler sonucunda ortaya çıkan semt ezini ardından sahil kesiminde bulunan park alanı için bir düzenleme önerisi sunulmuştur. Bu öneride; semt sakinlerinin zaman içerisinde değişen ihtiyaçlarını karşılayacak, aynı zamanda kişisel gelişimlerine, sosyal ve kültürel faaliyetlerine katkıda bulunacak yeni işlevler kazandırılması, bölgedeki kamusal yaşantının canlılığının ve sürekliliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

ABSTRACT

At this study; Fener – Balat district, which is one of Istanbul's most precious cultural heritages and oldest settlements, is observed in the way of its public open space usage and a design proposal for the coast area of the district is presented.

The study is consisted of three stages. At the first stage; the city and urban open space concepts, the history of urban open space, the development of İstanbul from Ottoman Empire till today and urban open space design topics take place. The second stage focuses on the historical background of Fener – Balat district by presenting a comprehensive research about the physical and social structure of the district from the Ottoman Empire till Turkish Republic period. The third and last stage includes, the analysis of the present situation of Fener – Balat and the synthesis of these analysis followed by the proposed urban design project for the park area at the coast side of the district. The aim of this project is to provide a continuous and vigorous public life by bringing new functions and new units to the site, in order to meet the changing needs and demands of the neighborhood.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ

TABLO LİSTESİ

BÖLÜM I

GİRİŞ

BÖLÜM II

KENTSEL AÇIK ALAN KAVRAMI VE TASARIMI

2.1 Kent ve Kentsel Açık Alan	3
2.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Kentsel Açık Alan ve Kullanım	5
2.3 Osmanlı'dan Günümüze İstanbul Şehrinin Gelişimi ve Kentsel Açık Alanlar	8
2.4 Kentsel Açık Alanda Tasarım	14

BÖLÜM III

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE FENER BALAT'TA AÇIK ALAN
KULLANIMINİNİRDELENMESİ

3.1 Sehitlerin Kısa Tarihi	19
3.2 Fetih'ten 19. Yüzyıla Kadar Sehitlerin Fiziki ve Sosyal Durumu	
3.2.1 Osmanlı Dönemi (15. ve 17. Yüzyıllar)	22
3.2.2 Batılılaşma Dönemi (18. ve 19. Yüzyıllar)	25
3.3 19. Yüzyılda Sehitlerin Fiziki ve Sosyal Durumu	
3.3.1 19. YY'da Yapılanma Koşulları ve Fiziksel Değişim- Fener Balat Yangınları	26
3.3.2 Sosyal Yapının Yerleşime Etkisi	27
3.3.3 Sokak Oşumu	28
3.3.4 Sokak - Parsel - Yapı İlişkisi	29

3.4	Cumhuriyet Dönemi nde S emtleri n F izi ki ve Sosyal Durumu	30
3.4.1	Cumhuriyet Dönemi nde Fener Bal at Yerleş me Dokusunu Etkileyen Harflama Kararları	34

BÖLÜM IV

FENER – BALAT SEMTLERİNİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU VE SEMTLERİN SAHİL KESİMİ İÇİN BİR KENTSEL TASARIM ÖNERİSİ

4.1	Amaç ve Met hod	37
4.2	Mevcut Durum Analizleri	
4.2.1	Fener – Bal at S emtleri ni n Sosyal Dokusu.....	38
4.2.2	Mevcut Projeler.....	42
4.2.3	Arazi Kullanım Analizi	45
4.2.4	B na Yapı Durumu Analizi	46
4.2.5	B na Yapı Tarzı Analizi	46
4.2.6	B na Kat Adedi Analizi	46
4.2.7	Mil ki yet Analizi	47
4.2.8	B na Tescil Durumu Analizi	48
4.2.9	Ulaşım analizi.....	48
4.2.10	Açık Alan Kullanım Analizi	49
4.3	Sentez	55
4.4	Fener – Bal at S emtleri ni n Sahil Kesimi için Bir Düzenleme Önerisi	
4.4.1	Plan Kararları	56
4.4.2	Park Tasarım	57

BÖLÜM V

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	60
------------------------------	----

KAYNAKÇA

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 1	San Marco Meydan'ının Gelişimi	6
ŞEKİL 2	En eski Rönesans bahçesi olarak bilinen Villa Madama Bahçesi	7
ŞEKİL 3	Balat Pervetitch – 1929	31
ŞEKİL 4	Fener- J. Pervetitch – 1929	32
ŞEKİL 5	Fener Sokaklarından Görünüm	49
ŞEKİL 6	Binaların arasında, çöplük haline gelmiş alan	50
ŞEKİL 7	Tahta Minare Camii yanındaki küçük meydan.	51
ŞEKİL 8	Meydan ile binalar arkasında kalan yeşil alan ayıran duvar	51
ŞEKİL 9	Fener Balat sahil yeşil alanından bir görünüş	52
ŞEKİL 10	Yol boyunca karşıdan karşıya yaya geçişini engelleyen bariyer	53
ŞEKİL 11	Yalıdan görünüş	53
ŞEKİL 12	Yağışlı havada çamura içinde kalan çocuk oyun alanı	54
ŞEKİL 13	Alandaki kum yığnında oynayan çocuklar	54
ŞEKİL 14	Rum Kilisesi ve etrafındaki yapıların durumu	55

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 - İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclislerin Etnik Yapısı	..30
---	-------------

BÖLÜM I

GİRİŞ

Kentsel açık alanlar, toplumsal bilincin ve eylemin ortaya koyulduğu, ortak değerlerin bütünleştiği alanlardır. Bu alanlar insanların iletişim ve etkileşimlerine olanak sağladığı gibi, bireylerin kentlilik bilincini, aidiyet duygusunu geliştiren, kent kültürünün oluştuğu mekanlardır.

Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan endüstrileşme ve ticaretin, kent merkezlerinde yoğunlaşmasıyla artan göç hareketleri, kamusal açık alanlarının tanımı değiştirmiştir. 20. yüzyılın başından bu yana, dünya kentlerinde, yaşanan fiziki ve sosyal değişimlere paralel olarak meydanlar, parklar, çok işlevli açık alanlar oluşturulmaktadır. Post modern düşünce ile geleneksel kent anlayışı ve yaşamın bütünselliği aynı doğrultuda gündeme gelmiş, geniş kapsamlı koruma ve yenileme çalışmalarına önem verilmeyle başlamıştır.

Kent planlama kavramının bilimsel olarak ele alındığı ve pratiğinin hayata geçirildiği modern çağa gelinceye kadar, kamusal açık alanlar plansız, rastlantısal bir seyir çizmiştir. Dini, kurumsal veya anıtsal yapıların çevresi, avlusu vs. kamusal açık alan sıfatı ile tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra kent nüfusunun artmasına paralel olarak gelişen ve çoğalan yapı adaları çevresinde de fiziki, coğrafi, iklimsel ve başka çeşitli etkenler sonucu açık alanlar oluşmuştur.

Kentsel tasarım sosyal ilişkilerin ve kentsel mekanların geliştirilmesi, korunması, yenilenmesi ve kentsel açık alanların kullanıcı gereksinimlerine yanıt verecek biçimde düzenlenmesini sağlayan bir planlama biçimidir. Kent mekânı ve dokusunun, özgünlüğü ve kimliğinin muhafaza edilmesi ile değerlendirilmesinde önemli rolü bulunmaktadır.

“İstanbul Tarihi Yarımadası” çağları kapsayan geniş bir zaman içerisinde birçok kentsel ve dönemsel deneyim tanımlanmış, halen de etmekte olan bir bölgedir. Bu bölge; Bizans, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemlerinin gerek resmi gerekse sivil etkilerini bir kent üzerinde birarada görme şansına nadir rastladığımız yerleşim alanlarından biridir. Bizans’ın ve Osmanlı’nın en önemli resmi kurumları

olan, imparatorluğun idari ve dini merkezleri ile imparatorun ikâmetgâhı “Tarihi Yarımada” içerisinde. Yarımada’nın Haliç bölgesi, uzak bir tarihten bu yana kozmopolit yapıya sahiptir ve halen bu yapıyı muhafaza etmektedir.

Haliç kıyısında yer alan ve İstanbul için büyük kentsel potansiyel teşkil eden “Fener – Balat” semtleri, tarihsel ve sosyo-kültürel zenginliğiyle İstanbul için olduğu kadar, Türkiye için de büyük bir kültürel mirastır. Buna karşılık günümüzde, yapılmakta olan rehabilitasyon çalışmaları bir yana, halen atıl kalmış ve sıhhi koşulları iyileştirilememiş bir bölge halindedir.

Bu tez kapsamında, Fener – Balat yöresindeki kamusal mekanların, günümüz gereksinimlerine cevap verecek şekilde ele alınması, analiz edilmesi ve öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma; ilk aşamada kent ve kentsel açık alan tanımlamalarına kavramsal yaklaşımların, Osmanlı’dan günümüze İstanbul Şehri’nin gelişimi ve kentsel açık alanda tasarım konularının ele alınmasını içermektedir. İkinci aşamada Fener Balat semtleri özelinde kapsamlı bir araştırma yapılarak, semtlerin tarihçesi ortaya koyulmuştur. Son aşamadaysa, önerilen projenin geliştirilebilmesi için Fener Balat yöresinin açık alanlar yönünden ele alınarak mevcut durum analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde semtlerin sosyal dokusu irdelenmiş, semtlerin rehabilitasyonu için UNESCO tarafından desteklenen Fener Balat Rehabilitasyon Projesi’nin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Mevcut durum analizlerinin ardından, ulaşım ve açık alan analizleri, semtlerdeki kamusal açık alanlarla ilgili sorunsalları ortaya koymaktadır. Yapılan tüm analizlerden elde edilen verilerin yorumlanmasıyla sentez edilmiş ve öneri projesi için bir altlık oluşturulmuştur.

Önerilen projede öncelikli amaç; semt sakinlerinin zaman içerisinde değişen ihtiyaçlarını karşılayacak, aynı zamanda kişisel gelişimlerine, sosyal ve kültürel faaliyetlerine katkıda bulunacak yeni işlevler kazandırılarak semtlerdeki kamusal yaşantının canlılığının ve sürekliliğinin sağlanmasıdır.

BÖLÜM II

KENTSEL AÇIK ALAN KAVRAMI VE TASARIMI

2.1 Kent ve Kentsel Açık Alan Tanımları

Kent, pek çok disiplinin ilgi alanına girmiş ve pek çok tanım yapılmış, halen de yapılmaya çalışılan çok yönlü bir olgudur.

Günümüzde, her ne kadar tüm dünya kentlerinin birbirleriyle benzeşmeye başladığı tartışılmakta olsa da, her kentin kendi içerisinde barındırdığı dinamiklerin, sosyo-kültürel etkileşim ve gelişim sürecinin birbirinden farklı olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla her kentin farklı birer geçmişi bununla birlikte gelen farklı yapılanması ile oluşmuş bir silüeti, toplumsal yaşantısı ve kimliği söz konusudur.

Aldo Rossi'ye göre kent, zaman içinde kolektif bir bilinç oluşturmuş tarihselliği içerisinde gizlidir. Rossi'nin yaklaşım yeni ideal formlar yaratmak değil, mevcut olan ve tarihsellik içinde yaratılmış olan ideal formların özünü inilerek kullanılması şeklindedir.

Rem Koolhaas kent kavramını, görsel bir sonu veya mîmari bir tutarlılığı bulunmayan, sonsuz bir seçim ve paylaşım potansiyeli sunan, rastlantısal bir çekicilik olarak tanımlamıştır. Kentlerde yaşanan dönüşüme nostaljik tepkilerle karşı çıkmak yerine durumu kabullenerek elektronik iletişim trafiği gibi kavramları kullanmanın yollarını aramanın ve bu kavramları tasarımın vazgeçilmez unsurları olarak kabul etmenin gerekliliğine inanmaktadır. Kent, kentsel hayatın büyük kısmı sanal dünyaya taşındıktan sonra geride kalandır. Koolhaas'a göre ; kent bağlamında artık tek tartışılacak konu beğeni ve estetikdir. Mimarlar ve planlamacılar bu gerçeğin farkına vardıklarında, kentsel mekânın iletişimin, şehirciliğin yok olduğu gibi düşüncelerden arınabileceklerdir.

Doğan Kuban, pek çok değer ve standardın uluslararası olduğu günümüzde, çağdaş tasarımların kentsel alanlara, geçmişin izlerine takılmaksızın yeni anlamlar yüklemekle olduğunu düşünür. Kuban'a göre tasarımın amacı, eskiyi muhafaza etmek veya canlandırılmaya çalışmanın dışında, onun üzerine eklenilerek yeni birşeyler

söylemeye yönelmektedir. Bu da kentte yeniliği ve değişimi peşisıra getirerek günümüz metropolitenlarının dinamiğini ortaya koyar.

“Uusal üslup niteliği taşıyan mimari öğeler yaratılabilir; ancak bunların özgün bir biçimde kendilerini bulmaları nostaljik biçimlere başvurmakla değil, geçmişle güncel olanın yorumlanması ve sürekliliğinin sağlanması ile gerçekleşebilir.” (Kuban, 1990)

Şüphesiz ki kentlerin medeniyet seviyesini, mimari yapılarının yanı sıra, kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir konuma sahip olan açık / yeşil alanlar ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri tayin eder. Bu kapsamda pek çok gelişmiş ülke, insanların zihinsel ve fiziksel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, insan yaşamı için uygun kentsel mekanlar planlama ve oluşturma çabasındadır.

Kentsel açık alan kavramı ile ilgili yapılmış ve üzerinde en çok konuşulmuş olan tanımlamalar, Krier’in (1979) kamusal, yarı kamusal ve özel mekanlar biçiminde yaptığı sınıflandırmadır.

Özel kentsel açık mekanlar; bir şahısa veya kuruluşa ait, belirli kişiler tarafından kullanılan mekanlardır. Yarı kamusal mekanlar; ev ve apartman bahçeleri gibi çevresi tanımlanmış, yine belirli kişiler tarafından kullanılan, ancak görsel olarak bulunduğu kentsel mekana katkısı olan ve toplumsal bir denetimin söz konusu olduğu mekanlardır. Kamusal açık mekanlar ise herkesin rahatlıkla kullanabildiği ve serbestçe hareket ettiği sokak, mahalle, meydan, park gibi ortak alanlardır. (Newman, 1973)

Trancik (1986) ise kentsel açık mekanları “sert” ve “yumuşak” olmak üzere iki kategoriye ele almıştır. Bu tanıma göre, sert mekanlar çevresi binalar veya duvarlarla tanımlanmış alanlar, yumuşak mekanlar, yapay çevreden çok park bahçe vs. gibi doğal çevreyi kapsayan alanlardır.

2.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Kentsel Açık Alanlar ve Kullanım

İnsanoğlu toprağı kullanmaya başladıktan sonra kendini güvende hissetme ihtiyacı duymuş ve bu ihtiyaçla birlikte ilk yerleşimler oluşmaya başlamıştır. Tarih boyunca kentsel açık alan kullanım toplumsal yaşantıyla birlikte şekillenmiştir. Toplumların inançları, ekonomileri, politikaları ve kültürel etkileşim ihtiyaçları açık alan kullanımın beraberinde getiren unsurlar olmuştur.

Lynch'e göre, doğal afet ve kıtlık durumlarında, toplumtanrılara ve dolayısıyla ruhban sınıfına yönelmiş ve buna bağlı olarak dini törenlerin yapılabileceği geniş açık alanlar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte üretilenlerin satılması ve değiş tokuşu için de açık alanlara ihtiyaç duyulmuştur. İnsanlar zamanla toplumsal yaşam öğrenmiş, birlikte aktivitede bulunacağı yaşam alanlarına ihtiyaç duymuştur. Mezopotamya, Orta Asya ve Güney Amerika'da yapılan arkeolojik kazılarda bu tip nedenlerle oluşmuş açık alanlara rastlandığı bilinmektedir.

Batı medeniyetlerinin ilk açık alan örneği, Yunan şehirlerinde bulunan, şehrin dini, ekonomik ve politik odağı olarak kabul edilen 'agora' dır. Agora Yunan şehrinin temel elemanı olarak birlikte demokrasinin de sembolüdür. Klasik dönemde insanların işi ve evi dışındaki çoğu zamanın geçirdiği agora, içinde heykellerin, çeşme ve sunakların olduğu, yer yer bitkilendirilmiş bir toplanma alanıdır; ve bu özelliği ile sosyal yaşamın merkezi olmuştur.

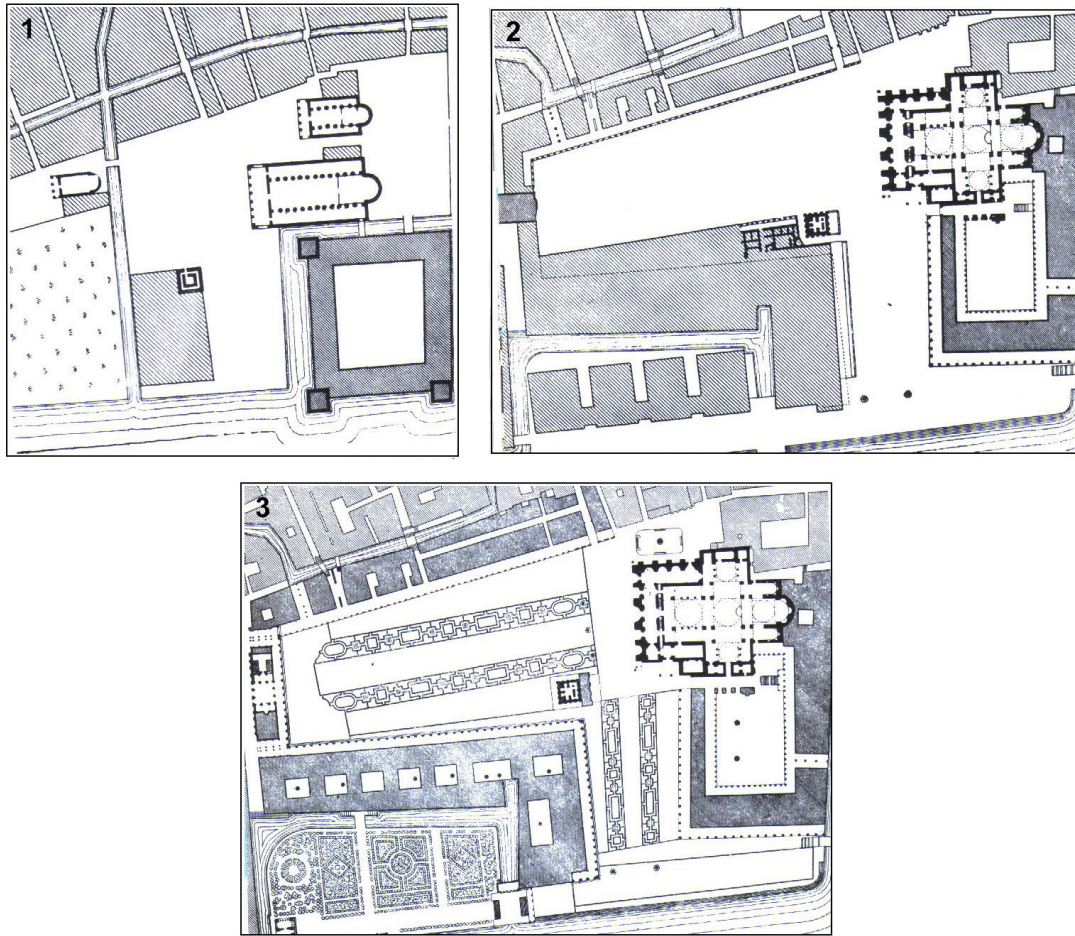
Roma imparatorluğunda Eski Yunan agorasının yerini daha karmaşık bir planlaşmasına sahip olan 'Forum' almıştır. Bu dönemde mimari çeşitlilik ve görsel zenginlikle birlikte kentsel açık alanlar daha gelişmiş ve ihtişamlı bir görünüm kazanmıştır.

Roma ve Yunan kentlerinin tersine, organik yapı ve nadiren planlanmış Ortaçağ kentlerinde ise, Hıristiyanlığın kabul görmesiyle birlikte "mahremiyet" kavramı öne çıkmış, toplumsal yaşantı kilise ve kilise önündeki meydanlarda hayat bulabilmiştir.

Bu dönemde meydanlar genellikle dini törenler veya idam cezaları için kullanılan, bazen de pazar yeri olarak hizmet veren alanlar olmuştur.

Sonraki yüzyıllarda feodalitenin yıkılması ve Yeni çağın başlamasıyla kentlerde ticaret canlanmış, toplumlar arası ilişkiler yoğunlaşmış, deniz aşırı ticaret yapılmaya başlanmıştır. Kentler farklı toplumlardan insanların biraraya gelmelerini sağlayan yerler haline gelmeye başlamıştır.

Rönesans Dönemi'nin değişim rüzgarlarıyla birlikte Orta çağ'da kilise ve katedrallerin baskınlığında gelişen meydanlar, etraflarında bankalar ve idari binaların yer almasıyla birlikte daha dengeli gelişmeye başlamış, kentlerin en önemli bölümünü oluşturan "piazza"lar ekonomik ve toplumsal hayatın odağı haline gelmişlerdir. Şekil 1'de yer alan San Marco meydanı gelişmiş meydanın etrafındaki yapılarla birlikte geçirdiği değişim sürecini göstermektedir.

Şekil 1 San Marco Meydanı'nın Gelişimi (Design of Cities; E N Bacon, 1974)

Rönesans Dönemi ndeki kamusal yaşantının merkezini, kentsel açık alanlar olarak meydanlar oluştururken , kentsel yeşil alanları da yarı kamusal bahçeler oluşturmaktadır. Belirli insanlar tarafından gezinti ve seyir amaçlı kullanılan, budanmış ağaç ve çalıların yanı sıra hareketli veya durgun su elemanları içeren, tasarımı nda simetrisini n ağırlıkta olduğu şahıs ve saray bahçeleri bu döneme damgasını vurmuştur (Şekil 2).

Şekil 2 En eski Rönesans bahçesi olarak bilinen Villa Maubert Bahçesi
(The History of Gardens; C Tucker, 1979)

Sanayi devri ni sonrasında meydana gelen teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişim yeni yaşama koşullarını da beraberinde getirmiştir. İşçi sınıfının oluşması kentlerde nüfus artışını hızlandırmıştır. Kent silüetini oluşturan katedral, kilise, konut ve sur yapı m, yerini fabrikalar, endüstriyel üretim alanları ve toplu konut yapı mna bırakmıştır.

19. Yüzyıl Paris'inde, kentteki sıkışıklığın giderek artması ve kent dışında kurulan fabrikalara ulaşım ihtiyacından dolayı Hausmann, 1860'larda Paris'in mevcut dar, kıvrımlı sokaklarının yokedilerek yeni bulvarlar açılmasının gerekliliğini farketmiş, tüm şehri yeni baştan düzenlemiştir.

Otomobil çağı, 1950'li yıllardan itibaren, insanların şehir dışındaki banliyölere yerleşmeleri ve böylelikle de konut alanlarının şehir merkezlerinden uzaklaşmaları

sonucunu getirmiştir. Modernizmle birlikte kentsel açık alanlar, anlamsız boşluklar haline gelmiştir. İnsanlar kent merkezindeki yaşamdan uzaklaşma ihtiyacı hissederken, banliyöler insanlara yeşil alan, düzen, güvenlik ve kontrollülük anlamında yeni çağın dinamikleri ve getirilerinden kaçış imkanı sunmuştur.

1960'lı yıllardan itibaren modernizme karşı duran düşünceler, kentlerde kamusal yaşantının canlandırılması amacıyla kent merkezlerinin yayalaştırılması, yoğun kent dokusu içerisinde parklar oluşturulması çabalarını doğurmuştur. Banliyöleşme sonucu önemini yitiren kent merkezindeki açık alanlar yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır.

1960'ların sonu ve 70'lerin başında savaş karşıtı konuşma ve eylemlerin gerçekleşmeye başlamasıyla insanların seslerini duyurmak için kullandıkları yerleri ne kent merkezlerindeki açık alanlar olmuştur.

1980'lerde kent içi yayalaştırmanın ticaret hayatına ve sosyal yaşama yaptığı olumlu katkılarının anlaşılmasıyla birlikte, kent merkezindeki açık mekanların geliştirilmesi çalışmaları arttırılmıştır. Kentteki mevcut yeşil alanları birbirine bağlayan ağaçlandırılmış yollarla açık mekan sistemleri kurulmaya başlanmıştır (Perinçek, 2003).

Kentin ayrılmaz parçası olan kentsel açık alanlar kentin ihtiyaçları ve çağın getirileriyle birlikte sürekli şekillenmekte ve geliştirilmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kentsel açık alanlar, konuldukları yere ve barındırdıkları potansiyele göre değerlendirilmekte ve halen sosyalleşme, alışveriş, eğlence veya soluklanma amaçlı kullanımlarıyla kent yaşantısı için büyük önem teşkil etmektedirler.

2.3 Osmanlı'dan Günümüze İstanbul Kentinin Gelişimi ve Kentsel Açık Alanlar:

İstanbul, fetih ile birlikte en önemli İslam başkenti olmuştur; ancak İstanbul'un gelişimi kendi bünyesine özgü özellikler taşır, sadece İslam kenti özelliğiyle sınırlanmamalıdır.

İslam kentlerine özgü özelliklerden bazıları İstanbul için de sözkonusudur. Kentin toplumsal açıdan tanımlanan birimi mahalle, mahallenin merkezi de camidir. Bunlar, sıradan insanın toplumsal yaşamı düzenleyen iki toplumsal kurumdur. Bu iki kurum arasında da ticaret ve daha ağırlıklı olarak saray vardır. Mahalle hem toplumsal, hem fiziki bir bütün olarak aile ilişkilerine denk düşen bir kentsel kurumdur. Kentin daha geniş toplumsal içeriği ise cami ile külliye, çarşı ile saray arasında bölünür. Mahalle yakın ilişkiler içindeki yapılanmayı yansıtırken, cami ve çevresindeki yapılar daha yaygın bir sosyal içeriğe karşılık gelir. Çarşı malların değişimini sağlayan, saray da uyulacak kuralları buyuran birer hızlandırıcı niteliğindedir.

İstanbul'a Türk niteliği kazandıran kentsel molekül, mahalledir. Romalılar'ın revaklı sokakları ve forumları vardır. Roma Konstantinopolis'inde kent kavramında insanlar arasındaki iletişim ve açık alanlar, yapılar kadar önemlidir. Türk İstanbul'u ise düzenli olmanın da marlar ağı ile birbirine bağlanan işlevsel öğelerden oluşmuş moleküler bir kenttir.

Bir mahallenin yapısını ve biçimsel özelliklerini belirleyen mekanizmalar işlevlerini yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Konutlar biçimsel ve bezenme açısından değişiklik gösterse de konut alanlarının yapılanma kurusu değişmemiştir. Osmanlı döneminde aile yaşamı dışı kapalıdır. Açık alan ihtiyaçları bahçe ya da avlu düzeni içinde sağlar. Modern dönemlere kadar Türk aileleri hiçbir zaman küçük de olsa açık mekânı olmanın evlerde yaşamışlardır. Fiziksel olarak bahçe, avlunun yerini almıştır. Türk konut anlayışındaki bu bahçeli ev düzeni ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yerleşim alanı uygulamaları, endüstri çağı öncesi İstanbul'unun tipik özelliğidir.

İstanbul kenti için önemli bir başka kavramda külliyelerdir. Külliye (bir başka deyişle imaret), bir camiyeye bağlı sosyal, kültürel, ekonomik amaçlarla kurulmuş çeşitli birimlerden oluşan toplumsal işlevli bir yapı topluluğudur. Sultanlar, devletin ileri gelenleri ve zenginler tarafından hayrat olarak kurulan külliyelerini işleyebilmesi için devletin arazileri ve kuran kişisinin özel gelirleri vakıf olarak bağlandı. Kentin refahı için kurulan vakıf sistemi İstanbul'da yaygın olarak görülmüştür. Vakıflar külliyelerin yönetimini sorumludurlar. Yoksul halkın yaşamı için büyük önem taşıyan bir kurumdur. Bu tür din kurumları Bizans dönemi Konstantinopolis'inde de vardır.

İstanbul'da ve Osmanlı imparatorluğunun başka bölgelerinde vakıf, dinsel bir kurum ol maktan öte bir kent örgütlenme aracı ol muştur.

Külliy kavram İstanbul'da değişikli ğe uğramış, daha gelişmiş bir toplumsal refah ve kültür kavramını vurgulayan canısız külliyele de yapılmıştır. Bu yapılar batı anıtlarının görkemli mimari anlayışından yoksun ve Avrupa kentlerinin genel karakteristik donanım meydanlar, revaklar ya da geniş caddeler gibi kentsel mekanlarla organik bir ilişki içinde değildirlere; fakat halka kentsel çevrenin doyurucu işlevi ve mimarisini sunarlar. Külliyele yoğun bir toplumsal yaşamın odak noktası ol muştur.

Külliy avluları dışında, açık mekan olarak kesin bir biçime sahip tek tipolojik öge, "na mızgah"tır (açık havada yapılan ibadetler için bir tür platform). Anıtsal komplekslerdeki duvarlar, çeşmeler ve başka destekleyici öğeler gibi na mızgahlar da, Osmanlı kentlerinin açık mekan öğelerinde bulunmayan biçimsel ve tipolojik bir tutarlılık gösteriler.

Osmanlı döneminde kent, kendi içinde bütünlüğü olan yapı öğelerinden oluşuyordu. Bu yapıların kentle ilişkileri mekanların uzantılarıyla değil, kullanıcıların eylemleriyle yaratılıyordu. Yani yapı, yapım çevresinde kentsel bir mekan yaratmaya zorlamıyordu. İnsanlar, camilerin içlerinde, iç ya da dış avlularda, hanlarda, kervansaraylarda ve bedestenlerde yani kapalı alanlarda toplanıyorlardı. Açık toplanma alanları, işlevleriyle doğrudan bağlantılı olarak, yalnızca çarşıların bulunduğu sokaklar ve Haliç'teki rıhtım yakınlarında yer alan depo ve kapanlar çevresiydi (1481- 1520).

Başlangıçtan beri var olan bu kendi içine dönük kentsel mekan kullanımını nedeni ile, İstanbul'da hiçbir açık alan ya da yol sistemini gelişmemiştir. Depremler ve yangınlar da düzensizliğı arttırmıştır. Osmanlı İstanbul'unun tek törenselle mekanı 'A meydan'dır. Fatih'ten sekiz yıl sonra bile burası hala düzenlenememiş, antik kalıntılarla dolu bir meydandır. Evliya Çelebi çok sayıda meydandan söz etse de, bunların çoğu üzerinde derme çatma yapıların bulunduğu kent içindeki ya da dışındaki Pazar alanları ya da boş alanlardı. Kentsel mekan tasarımı Türk ve İslam kent kavramının bir parçası değildi. Türkler ancak Lale Devri'nin tipik bir yazgısı

olarak ortaya çıkan büyük meydan çeşmeleri ve onların çevresinde kendiliğinden oluşan alanlarla meydan kavramına yaklaşmışlardır. Eski sokak dokusundan da anlaşılacağı gibi özel mekan ve kamusal mekan arasındaki karşıtlık İstanbul'da özel mekan lehine kullanılmış, sokaklar tam anlamıyla kamusal bir karakter kazanmışlardır.

İstanbul'un platolar ve vadiler içinde, çoğu yokuş, düzensiz, toprak ya da taş döşeli sokakları İslam yerleşmelerinin ve arazi kullanma haklarının doğal sonucu olarak oluşmuştur. Türk-İslam kentlerinde ev her zaman sokaktan daha önemlidir. Sokaklar yapılardan arta kalan mekanlardır. İslam kentlerinin karakteristiği olan çıkmaz sokak, bir ya da birkaç eve hizmet eden bir geçittir; bu, İslamın aile dokunulmazlığı ve mülkiyet kavramıyla ilişkilidir. Yol düzeninin kurlsız ve dar olmasına bağlı olarak kent içi ulaşım büyük ölçüde yaya olarak yapılmaktadır.

İstanbul, pek çok yaşam ilkesini dine bağlı olarak düzenlemiştir, fakat tarihsel, etnik, topografik, jeopolitik ilkelere kentini gelişmesini yönlendirmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde merkezi olmayan (homojen) kent dokusu, homojen yapıdan merkezi bir yapıya geçişle farklılaşmaya başlamıştır.

Cumhuriyet tarihi birbirinden tamamen ayrılan iki dönem halinde incelenebilir: ilk dönem cumhuriyetin kuruluş dönemi; ikincisi ise çok partili rejim ve kapitalist görünümü ile ikinci dünya savaşı sonrası dönemidir.

Birinci dünya savaşı sonrasında İstanbul kentinin durumu oldukça kötüydü. Kentteki kozmopolit yaşam sona ermiş, müslüman yerleşmeler yarı kırsal niteliğini sürdürmekteydi. Cumhuriyet döneminin ilk belediye başkanı Haydar Bey'dir. O dönemde belediye kaynakları fazla değildi; bu yüzden 1930'lara kadar yapılan tüm etkinlikler sokakların iyileştirilmesi, küçük parkların yapılması ve tramvay hattının uzatılmasından ibarettir. Taksim meydanı düzenlenmesi de bu döneme rastlar. 1920'lerin en övgüye değer kentsel yenileme projesi, Cumhuriyet döneminin ilk belediye başkanı Haydar Bey döneminde yapılan "Beyazıt Meydanı" projesidir.

1933 yılında ülkeye şehir planı hazırlamak amacıyla üç kent plancısı çağrıldı. Bunların arasından Hermann Elgoetz'ün önerisi kentin gelişiminin temellerini oluşturmuştur. O dönemde İstanbul hala yeşil bir kentti, yine de kentin park ve bahçelere gereksinimi vardı.

1936 yılında davet edilen Fransız Mimar Henry Prost, İstanbul'un planlamasını yıllar boyu yönlendirmiştir. Prost'un hazırladığı planlar genel değil bölgesel planlardır ve 20 yıl kadar güncel kalmıştır. İstanbul'u işlevsel bölgelere ayıran bu planlamanın bir takım kötü etkileri olmuştur. Bunların başında Haliç çevresinin sanayi bölgesi olarak belirlenmesi gelir. Bölgedeki sanayi gelişmesi hem denizi kirlenmiş, hem de tarihsel dokunun tahrip olmasına sebep olmuştur. Prost eski mahallelerin korunmasına fazla önem vermemiş, tarihsel silüetin bozulmasına için Marmara ve Haliç yaşıları konut alanı olarak belirlemiştir. Kent korunması ile ilgili çalışmalar, büyük anıtların çevresini temizlenmesi biçiminde yapılmıştır. Bu doğrultuda Beyazıt Camii çevresinde Beyazıt Meydanı, Yeni Camii çevresinde Emînonü meydanı oluşturulmuştur. Dolmabahçe Sarayı arkasındaki stadyumda Prost'un hazırladığı plan doğrultusunda yapılmıştır. Prost'un Taksim için önerdiği "Gezi", Lütü Kırdar döneminde uygulanmıştır. Aksaray ekseni ve Aksaray Meydanı düzenlenmesi, Asya ile Avrupa'yı bağlayacak köprü, Prost'un önerilerindedir.

Lütü Kırdar'ın belediye başkanlığı ve valiliği dönemi, İstanbul'un yeniden inşası dönemi olarak bilinir. Kentin kültürel altyapısı ve kentsel görünümünü oluşturan yapılar bu dönemde yapılmıştır. Kırdar, Levent gibi kent çevresinde geniş konut alanlarının gerçekleştirilmesine önyak olmuştur. O dönemde Levent, Koşuyolu gibi belirli pilot bölgelerde yapılan bahçeli işçi evleri, bugün kentin nefes almasını sağlayan bölgelerdendir. Eski anıtların onarılması ve büyük saray bahçelerini halka açık parklara dönüştürülmesi Lütü Kırdar'ın kente katkılarındandır.

Türkiye tarihinin dönüm noktası "demokrasi"nin kurulmasıdır. 1950 yılında Cumhuriyet Partisinin seçimi kaybetmesiyle hükümetin başına Adnan Menderes geçmiştir. 1950-1960 yılları arasında başbakan Adnan Menderes'in hazırladığı kapsamlı kalkınma programı izlenmiştir. Kentin siyasi amaçlarla yoğun olarak kullanıldığı bu dönemde, nüfus artışı ve sürekli göç belediye ve hazine arazilerini üstüne gecekonduların yükselmesine yol açmış, nüfus iki katına çıkmış, trafik sorunu

artmış, tarihsel bölgeler yok edilmiş, plansız konut ve ticaret yapılarının eklenmesi ile geleneksel peyzaj giderek bozulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında eski kentin ahşap mahalleleri ve evleri, Boğazda yalılar, köşkler, kent içindeki büyük bahçeli konaklar ve köşkler prestijlerini ve toplumsal konularını yitirmişlerdir. Bu dönemde eski kenti neredeyse bütünüyle yok eden bulvarlar açılmış; İstanbul, yapılar kentinden yollar kentine dönüşen bir hal almıştır. Denizin bir bölümü doldurulmuş, eski deniz surlarının bir kısmı yıkılmıştır. Türkiye'nin temel ekonomik etkinliğini oluşturan spekülasyonlar doğrultusunda planlar hazırlanmıştır.

Lütfi Kırdar İstanbul'a kamusal alanları yerleştirmiştir. Kültür yapılarının çoğu onun döneminde yapılmıştır. Kamuya açık parklar ve gezi alanları da onun döneminde aittir. Menderes ise yollar yapmış, arabalar için geçerli olan kent anlayışının öncüsü olmuştur. İstanbul bir yaya kenti iken bu özelliğini Menderes döneminde kaybetmiştir.

1950'lerden sonra İstanbul'un inşaat çabaları temelde iyi niyetle yapılmış olsa da, hiçbir kapsamlı bir kent planının parçası değildir.

1965- 1984 yılları arasında İstanbul'un planlama ve gelişme aşamaları; yönetsel ve yasal değişiklikler, konut politikasındaki değişiklikler ve kentsel koruma sorunları genelde siyasal ağırlıklı, kişisel seçimin hassas dengelerini ya da kamuoyu baskılarını yansıtan çeşitli evrelerden geçmiştir (Tekeli).

Sanayileşme ile birlikte büyük kentlerde göç sonucu artan nüfus yoğunluğuna çözüm olarak devlet tarafından toplu konut projeleri üretilmiş, ve gecekondulaşmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. 70'li yıllarda devlet tarafından yapılmakta olan toplu konutların yerini yavaş yavaş özel sektörün yaptığı kooperatifler almaya başladı. 80'li yıllar kooperatiflerin en yoğun olarak faaliyet gösterdiği dönem olmuştur. Plansız yapılaşma ve kontrol mekanizmalarının gerektiği gibi işlenmesi sonucunda hazine arazilerinde dahi toplu konutlar kurulmuş ve kent yapısı tahrip edilmiştir. Gecekondulaşmaya çözüm olarak öngörülen toplu konut projeleri zaman içinde sorunun kendisi haline gelmiştir. Bu dönemde yapılan toplu konutlarda açık alan düzenlemeleri, planlama hataları sebebiyle değerlendirilemeyen boş alanlar olmaktadır.

80'lerin sonlarında büyük banka ve holdingler için yüksek büro blokları yapılmaya başlanmıştır. Bunlar arazi ve bina spekülasyonunun en yoğun sonuçlarıdır. 80'lerin ortalarında ortaya çıkmaya başlayan alışveriş merkezleri, içe dönük kentsel mekan kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır. Eski ni n kapalı çarşılarını n yerini bu yapılar almıştır. İstanbul halkı büyük ölçekli kentsel yaşamın bu yapılar da yaşama ya başla mıştır.

Bütün bu tarihi süreç boyunca, günümüze kadar, kentin hem toplumsal hem de fiziksel yapısı tümüyle değişmiştir. Kent çevresindeki tarımları kentsel yayılma ile yok edilmiş, kentteki yeşil alan kişi başına bir metrekareye kadar inmiştir.

Tarihsel İstanbul kenti denizle yakın bir ilişki içindedir. Kentin gelişmesi kıyıların çizgisini izlemiştir; deniz, halkın yaşamında temel bir görsel ve yaşamsal öğedir. Günümüz İstanbul'unda ise böylesi bir öğenin baskın varlığını hissetmek çok zordur.

2.4 Kentsel Açık Alanda Tasarım

Bir kentin kimliği toplumun sosyal yaşantısı ve estetik anlayışının kentsel mekana yansımasıyla oluşur. Kimlik sahibi olan kent, içeriğiyle, barındırdığı dinamiklerle, sembol ve sembollerle özgün bir duruşu olan kenttir. Bunlara ilk kula gelen örnek olarak New York, Paris, Roma ve St. Petersburg'u gibi kentleri verebiliriz. Bu kentlerin hepsi oluşumlarından bu yana pek çok değişim tahribat ve yıkım geçirmiş olsalar da, bugün son derede sağlam birer kent kimliğine sahiplerdir.

Kentsel açık alanlar, kentin mimari yapıları ve sanat objeleriyle birlikte kent kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynar. Roma'nın Campidoglio meydanı, New York'un Central Parkı, Paris'in Champs Elyses'i gibi bulunduğu kentin sembolü haline gelmiş olan bu mekanlar, kent içerisinde bir yerden bir yere ulaşmakta kullanılanlarının yanı sıra sosyal birer merkez konumdadırlar.

Kentsel açık alan tasarımlarında, kentlerin kimliklerini korunması ve tanımlanması amacıyla dikkat edilmesi gereken konular şunlardır:

- Kentlerin meydanları, caddeleri, alışveriş alanları, parkları, oyun ve rekreasyon alanları, kıyı alanları gibi kamusal alanlarının insan sirkülasyonuna ve iletişimine olanak verir durumda olmaları.
- Kentsel açık alanların, kent halkının sosyal ve kültürel yapısını destekleyecek nitelikte ve mevcutsa tarihsel özellikleri bozmayacak bir şekilde donatılmaları.
- Kent kimliğini tanımlayan mekan donatılarının, buldukları alanların mekansal anlamlarının daha kolay algılanmalarını sağlayacak nitelikte olması.
- Tarihi kentlerin yeni donatılarında tarihi kent kimliğinin korunması için gerekli önlemlerin alınması.

Bu önlemler: Öncelikle orjinal olan ve elde orjinal örneği bulunamı olduğu gibi korumak; ikinci olarak, çağdaş olan çizgilerle tarihi özellik taşıyan nitelikleri denge içinde sentezlemek; üçüncü olarak saydam ya da yarı saydam görüntülerle, güvenli önlemleri dışında kalan kent donatılarını, tarihi görüntülerden sonra algılatmak şeklinde sıralanabilir.

‘Project for Public Spaces’ (Kamusal Alanlar için Proje) adı altında faaliyet gösteren organizasyon tarafından yayınlanan ‘How to Turn a Place Around?’ (Bir yer nasıl biçimlendirilir?) adlı kitapta, kentsel açık alan tasarımı da göz önüne alınması gereken 11 aşamadan bahsedilmektedir;

1. Toplumun Uzmanlığına Güvenmek

Bir tasarım veya düzenlemede dikkate alınması gereken ilk ve en önemli özellik topluma ait verilerdir. Her toplumda tarihsel perspektif, mekansal işlevler ve söz konusu bölgede yaşayanlara dair niteliklerle ilgili bilgiyi aktaracak kişiler mevcuttur. Tasarım sürecinin başında bu bilgileri edinmek, hem bölgede yaşayanlar hem de projeyi destekleyecek idari birim açısından faydalı olacaktır.

2. Tasarım Değil, ‘Yaşayan Yerler’ Yaratmak

Kamusal alan tasarımımda amaçlanan; yaşayan, kullanılan, insanlar tarafından benimsenen yerler yaratmaktır. 'Şık' bir tasarım kendi başına hiçbir zaman yeterli olmaz.

- i. Amaç topluma duyarlı, rahat ve kullanılabilir bir yer oluştururken, kolektif bir bilincin de beraberinde sağlanmasıdır.
- ii. Kullanımsız bir mekanı canlı bir yere dönüştürmek için fiziksel bir takım öğeler dikkate alınmalı ve kullanılmalıdır: Oturma-dinlenme alanları, yeni peyzaj düzenlemeleri, idari değişiklikler, yaya sirkülasyonu ve çevreyle bütünlük sağlayacak diğer işlevlerin getirilmesi.

3. Proje Ortakları Edinmek:

Kentsel/ kamusal alan projeleri bir ekip çalışması gerektirir. Dolayısıyla kamusal alan geliştirme projelerinde beraber çalışılacak bir veya birkaç ortak bulunması, projenin başarılı bir şekilde sonuca ulaşması için önemlidir. Danışmanlık, senaryo geliştirme, mali destek sağlama ve projenin yürürlüğe konulması gibi konularda yardımcılaşabilirler. Bu ortaklar yerel yönetimler, yerel enstitüler, müzeler, okullar vs. olabilir.

4. Gözlem Yapmak:

İnsanların, kentsel açık alanları nasıl kullandıklarına bakarak bu alanlarda neyi benimsiyor neyi benimsemediklerini anlayabilir, neyin işleyip neyin işlemediğini değerlendirebiliriz.

5. Vizyon Sahibi Olmak:

Herhangi bir kamusal alana özgü vizyon; orada yer alacak aktivitelerin belirlenmesi, alanın iyi bir görünümü olması ve rahatlığı ile insanların bulunmak isteyecekleri bir yer oluşturması açısından önemlidir. Bölgede, yaşayan ve çalışanların gurur duyacağı bir düzenleme, projenin başarı ve kalıcılığını sağlamıştır.

6. Deneysellik:

Kamusal alanların farklı kullanımları içermesi ile gelen karmaşık yapısı, herşeyin bir kurala göre yapılmasına olanak vermez. En iyi mekanlar kısa süreli yamın ve araştırma sonucu ortaya çıkanlar olmuştur. Ourma elemanları, kamusal sanat, ye-

içme ile kafe işletmeleri, yaya geçitleri, yayalaştırılabilir kısa sürede yapılabilecek bazı geliştirmeler örnekleri sayılabilir.

7. Stratejik Bağlantılar Kurmak:

Bir kamusal alanda farklı nesnelere birbirleriyle ilişkili olması o alanın kullanımını ve alan dahilindeki faaliyetleri artırır. Örneğin bir bank, telefon kulübesi ve çöp haznesi birbirleriyle ilişkisiz olursa yeterince işlevsel olmaz ve ayrı ayrı, atıl duruma düşebilir. Aynı şekilde bir çocuk kütüphanesi çocuk oyun alanına yakın olursa ve buna bir de kafeterya eklenirse buradaki kullanım bunların ayrı ayrı projelendirildiği yere göre, daha sık olacaktır.

8. Engelleri Aşmak:

İyi kamusal alanlar yaratmak, kaçınılmaz olarak çıkan engelleri aşmakla gerçekleşebilir. Ne kamusal ne de özel sektör dahilinde, kimse işi sadece yer yaratmak değildir. Küçük çaplı toplum eğitimi, yerin önemini idrak edilmesi ve çeşitli engellerin üstesinden gelinmesi yardımcı olabilir.

9. İşlevi Destekleyen Formlar Yaratmak:

Toplum ve potansiyel ortakların teşkil ettiği gruplar, diğer mekanların nasıl işlediğini anlamak, deneysellik engelleri aşmak, alan için konsept sağlayacaktır. Her ne kadar tasarı monevi olsa da diğer öğeler alanın gelecekteki görünümü için hangi formun, çizginin uygun olacağını gösterecektir.

10. Finansman Sağlamak:

Temel altyapı oluşturulduktan sonra eklenecek elemanlar (kafeterya, oturma, yeşil alan vs.) kentsel açık alan işler hale getirecektir, böylece mali gider kontrolsüz ve fahiş olmayacaktır. Buna ek olarak, eğer toplumun ve farklı bireylerin katılımı sağlarsa, bu da maliyetin azalmasına etken olacaktır. Daha önemlisi, bu aşamaların takip edilmesiyle insanlarda oluşacak hevesin azalması için maliyetler, ayrıntılara giriksizin, genel olarak gösterilecek ve elde edilecek kârın yanında çok da önemli durmayacaktır.

11. Bitmeyen Tasarım

Kentsel ortamda ihtiyaçlar değişir. Bir zamanlar hayatı kolaylaştıran fonksiyonların süresi dolar. Deęiřime açık olmak, değişimi karşılayacak yönetimsel esnekliklere sahip olmak, önemli kamusal alanlar ve önemli/büyük şehirler yaratır.

BÖLÜM III

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE FENER BALAT TA AÇIK ALAN KULLANIMINI İRDELENMESİ

3.1 Semahterilerin Kısa Tarihi

Balat isminin Rumca saray anlamına gelen “palation” dan bozma olduğu ileri sürülmektedir. Bizans döneminde, XI. Yüzyıldan itibaren öne çıkarak gelişen ve sonraları imparatorluğun merkezi olan Bahernai Sarayı’nın da Balat ismiyle ilintili olduğu düşünülür.

Balat adı ile ilgili başka bir sav ise, bu adın antik Miletos yani Batı Anadolu’daki Balat’dan iskan edilen çingeneler dolayısıyla buraya verildiğidir. Evliya Çelebi, Seyahatname’sinde Fatih döneminde Balat’a, Batı Anadolu’daki Balat’dan gelen Kiptilerin yerleştirildiğini yazar.

Tarihi Yarımada’da, Haliç’in güney sahilinde yer alan Balat, İstanbul’un Fatih ilçesine bağlı bir semttir. Doğuda Fener, batıda Eğrikapı ve Ayvansaray, güneyde ise Fetihye ve Kesnekaya semtleri ile komşudur. Kuzeyde Haliç kıyısı boyunca devam eden Mürsel Paşa Caddesi bulunur. Haliç’in karşı kıyısında yer alan Hasköy ile uzun yıllar yakın komşuluk ilişkileri içinde olmuştur.

Ayan ve Vodina Caddeleri, Balat’ı doğu-batı ve kuzey-güney yönünde ikiye bölen önemli yollardır. Vodina Caddesi’nden Kürkçü Çeşmesi, Sultan Çeşmesi ve Salma Tomruk Caddeleri ile güneye doğru çıktığında Edirnekapı’ya, doğuya devam edildiğinde komşu semt Fener’e ulaşılır. Tahta Minare Hamamı ve Camii Balat’la Fener arasında sınır oluşturulan yapılardır. Ayan Caddesi’nden Draman Çeşmesi Caddesi yönünde güneye ilerlendiğinde ise Draman’a ulaşılır.

Balat’a Eminönü’nden Eyüp veya Hasköy’e giden toplu taşıma araçları ile veya Draman’dan kuzeye doğru yürüyerek ulaşılabilir. Sahil boyunca yer alan vapur iskeleleri ise deniz ulaşımının önemini kaybetmesi ile işlevini yitmiştir.

Fener Senti'nin Osmanlı dönemi öncesinde de "Fanarion" adını taşıması, Haliç kıyıları'nın en önemli deniz fenerinin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır. O zamanlar Fener'e, bu bölgedeki deniz surları üzerinde yer alan Fener Kapısı'ndan girilirdi. Bu kapı tarihte "Porta Fari", "Porta del Faro" gibi adlarla anılmıştır ki "Fener Kapısı" anlamına gelir. Fener Kapısı'nın Mürsel Paşa Caddesi ile Abdülazel Paşa Caddesi'nin birbirine bağlandığı, halen Bulgar kilisesinin bulunduğu noktaya rastladığı sanılmaktadır.

Fatih İlçesi sınırları içinde; Haliç'in batı yakasında yer alan sentin Kuzeybatısında Balat, batısında ve güneyinde Ayakapı sentin bulunmaktadır. Fener'in en önemli ulaşım aksı Haliç'in batı kıyısında, Haliç Köprüsü'nden başlayarak kıyıya paralel uzanan ve Fener-Emnönü bağlantısını sağlayan ve kıyının Fener bölümünde Mürsel Paşa Caddesi adını alan Abdülazel Paşa Caddesi'dir. Fener sentin, Abdi Subaşı, Tahta Mhare, Tevki-i Cafer mahallerine yayılır.

Balat, şehrin Osmanlılar tarafından alınmasından önce tutsakların esir olarak tutuldukları bir yer olarak bilinir. Arapların Bizanslılarla yaptıkları savaşlarda esir düşen Arap şairleri eserlerinde bu sentinden bahsetmişlerdir. İslam efsaneleri de Hz. Muhammed zamanından beri İstanbul kuşatmaları sırasında sur dibinde şehit edilen Müslümanların anısını yaşatmıştır. İstanbul'un fethinden sonra bunların her birine sembolik mezar yerleri yapılmış ve buraları ziyaret yerleri olmuştur. Bu çeşit kabirlerin en fazla yer aldığı bölge İstanbul'un Haliç bölgesidir. Eski adı Kosmidon olan bölgede sahabeden Eyüp Ensari adına kurulan sembolik türbe ve camii en önemli örneklerden biridir. Burası Osmanlı Dönemi'nde padişahlar ve halk tarafından her dönem büyük saygı görmüştür.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra uyguladığı imar ve iskan politikaları çerçevesinde, göç ettirdiği insanlar arasında bulunan (Romani) Bizans Musevileri 15. yüzyılın ikinci yarısında Musevi nüfusu önemli oranda artırmıştır. Ayrıca bu politikalar çerçevesinde, göç edenler arasında dinsel ve etnik kökene sahiplilikleri belirli bölgelerde iskan etme de bulunmaktadır. Dinsel ve etnik kökene göre bir araya toplama politikası, bunda hezmatlıklar hemde kendisi için çok sayıda avantaj bulan Osmanlı yönetimi tarafından teşvik edilmiştir. Böylece azınlıklar kendilerini Müslüman kitlesi içerisinde kaybolmuş gibi hissetmemekte, dinleri ve

ayınlarını birlikte uygulayabilmekteydiler. Kente yeni gelenler de daha eskiden yerleşmiş olanlara kolaylıkla katılabilmekte ve kendilerine ait kültürü bulabilmekteydiler.

Türklere açısından avantaj ise, biraraya toplanmış azınlıkların denetimini daha kolay olması ve azınlıklar üzerindeki yargı yetkisini dinsel önderlere kullandırması nedeniyle denetimin daha da kolaylaşmasıydı. Balat, Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyesi içindeki 17 Musevi mahallesiinden biridir¹. Ancak Musevilerin yerleşmeye asıl davasını vurması 1660 Ayazkapı yangınından sonra burada Musevilerin Balat'a yerleştirilmesi ile olmuştur.

İstanbul'un fethinden sonra, Akdeniz adalarına, Mora'ya, İtalya'ya ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göçen Bizans'ın soylu ailelerinden bir kısmı, Fatih'in kentin eski sakinlerini devlet merkezine geri getirmek için din serbestisi ilan etmesiyle yeniden İstanbul'a dönmüştür ve bir bölümü Fener'e yerleşmiştir. Fener için özel önemi olan Ortodoks kilisesi, 1456'ya kadar bugünkü Fatih Camii'nin yerindeki Havarıyun Kilisesi'nde 1456-1586 arasında Pammakaristos Kilisesi'nde ardından Fener'de Panayia Vahsarai Kilisesi'nde, 1597'den sonra Ayios Demetrios Kassabu Kilisesi'nde etkinliğini sürdürmüş ve 1601'den itibaren de, Fener'deki Aya Yorgi (Ayios Yeoryios) Kilisesi'ne yerleşmiştir. Ortodoks mezhebinin merkezi olma niteliğini taşıyan İstanbul Patrikhanesi, Fener'e uluslararası düzeyde önemli bir dinsel merkez olma özelliği katmıştır.

Fener ve çevresi, Osmanlı döneminde, aralarında varlıklı Museviler de olmakla birlikte, genelde Rumların oturdukları bir bölge olmuş; Fenerli Rumlar, özellikle çevirenlik yaparak, Osmanlı devlet yapısı içinde yer almış ya da ticaretle uğraşarak zenginleşmişlerdir. Tarihte "Fenerliler" adıyla anılan söz konusu semt sakinleri, gerek eğitimi ve kültür düzeyleri, gerekse de yabancı dil bilgileriyle, çeşitli yurtdışı görevleri de üstlenmişlerdir. Bu görevlerden en önemlisi 1711-1821 arasında Osmanlılara bağlı Eflak ve Buğdan voyvodalıklarını yönetmeleridir. Fenerliler, sarraflık, bankerlik, tüccarlık, gemicilik gibi işlerden servet edinerek, İstanbul'un sosyal ve ekonomik yaşamında etkin bir yer tutmuşlardır. Ancak, semtin tanınmış aileleri 18. yüzyılın

¹ Varol, Marie., Christine, Balat: Faubourg Juif d'İstanbul, ISIS Press, İstanbul, 1989.

ikinci yarısından itibaren, Fener'den Yeni köy, Kuruçeşme, Arnavut köy, Tarabya başta olmak üzere, Boğaziçi'nde yaptırdıkları görkemli köşk ve konaklara taşınmışlardır.

Fener'in günümüzde de varlığını sürdüren önemli yapısı Rum Ortodoks Patrikhanesi'dir. Patriklik makamı 17. yüzyılın başında Aya Yorgi Kilisesi'ne nakledildikten sonra 1720'de bu binanın bitişiğindeki Ru meşraf konağı satın alınarak patrikhaneye dahil edilmiş; 1738'de bu ahşap yapının tümüyle yanmasından sonra, yeni patrikhane binası, bunların yerinde büyük bir ahşap konak olarak yaptırılmıştır. 1797'te kâğıt eklerle genişletilen yapı, 1941 yangınından sonra kapsamlı bir onarıma geçirilerek yenilenmiştir. Yandaki Aya Yorgi Kilisesi, patrikhanenin resmî kilisesi niteliğini taşımaktadır.

Fener'in diğer anıtsal yapıları arasında bir avlu çevresinde gelişen kilise, misafirhane ve kütüphane binalarından oluşan Tur-i Sina yapı topluluğu Mah Saray Kilisesi, Panayia Mihliotissa Kilisesi, Stefan Kilisesi gibi yapılar da özel önem taşır. 1887'de yapıma başlanan ve resmen 1898'de açılan Stefan Kilisesi'nin, prefabrik demir malzemeyle yapılmış ve Viyana'dan üretilerek Fener'e monte edilmiş olması gerek Fener, gerekse de İstanbul açısından özel bir önem taşır.

Rumların eğitimi verdikleri önemli Rum nüfus ağırlıklı bölgedeki cemaat okullarıyla da kanıtlanmaktadır. Yoakinyon Rum Kız Lisesi, Maraşlı Rum Okulu ve "Kırmızı Mektep" olarak da anılan Fener Rum Erkek Lisesi Fener'in önemli eğitim kurumlarıdır. Özellikle, 1880' Mimar Dündüce tarafından yapılan lise binasının, Haliç silüetinde etkin bir yeri vardır.

3.2 Fetihten 19. Yüzyıla Kadar Sektörlerin Fizikî ve Sosyal Durumu

3.2.1 Osmanlı Dönemi (15. ve 17. Yüzyıllar)

Bir bölümü Haliç kıyısında uzanan Balat'ın, sur duvarları dışında kalan kesimlerin Ayvansaray caddesi, Dubek caddesi, ve Demirhisar caddesi çevresinde gelişmiştir. Günümüzde çok azı kalmış olan sur duvarlarının ardında ise 3 ana bölge bulunmaktadır. Bunlar Ayvansaray'ın üst kısmındaki tepenin etekleri, tepenin üst kesimi ve Tekfur Sarayı-Eğrikapı yakınlarındaki bölgelerdir.

Kö mür cüyan Bal at ile ilgili olarak; “dış tarafta Museviler oturur, iç tarafta ise çeşitli ce matlere mensup kalabalık bir halk kitlesi ika n et eder” de miştir. Museviler, denizden uzaklaşa n mış ve daire sahillerde oturmuşlardır. Bal at’ın yalı boyu ta n a n en Museviler ile kuşatıl mıştır.

Os manlı i mparatorluğunda şehirli nüfus Müsl ü man ve gayri müsli mol arak iki te n el kategoriye ayrıl maktaydı. Bu ayrım sadece dini bir ayrım dı, toplumdaki gerçek ekono mik ve sosyal ayrım la uyuş maktaydı. Çünkü her iki gruba da mensup tüccar ve zanaat kâr ayım loncaya mensup olabiliyordu ve benzer haklardan yararlanmaktaydı. Buna karşın nekanda bir ayrım söz konusudur.

Kent içinde Müsl ü man ve gayri müsli metrik gruplar, kendi düşünce sistemleri ve kültürlerin yanı sıra yasal kısıtlamaların etkisiyle kendi yaşadıkları mekana şekil vermişlerdir. Kent içinde bölgesel farklılıklar olarak görülen bu geliş me, bölgedeki doku özellikleri, sokak oran ve şekillenışı dışında, en küçük birim olarak konutta da kendisini göstermiştir.

Dış Bal at’ın dar yollar ve döküntü yapılardan oluşan fakir ve bakı nsız gör ünü müne karşın, iç Bal at’ta bakı nlı yapılara rastlanmaktaydı. Si nagogların büyük bir böl ü mü de böyleydi. Bu kesimde Bal at’ın ünl ü si nagoglarından Hevra, Selanika, Eli av, Neve Şalom, Yanbol, Veria, ve Ahrida vardı. Ayrıca çarşı ha n a m, Ferruh Kethüda ca mi, Ayios D mitrios Rum kilisesi, Surp Heşdagabet Er meni kilisesi de bu kesimdeydi.

Tekfur sarayı çevresindeki Kasturya ve Kariye camii nin altındaki İştı pol böl geleri ise, Bal at’ın yukarı mahalleleriydi. Çok düz ve geniş bir sahil şeridi oluşturan aşağı kısı mlardan topografik olarak farklı olan, oldukça eği nli bir alanda yer alan Kasturya bölgesinde, bu yüzyıl başına dek merdivenle çıkıl maktaydı. Bal at’ın bu kesimi genelde ca nıcılar, antikacılar, fes yapı nıcılar gibi varlıklı ailelerin oturduğu, aşağı böl gelere göre daha geniş ve aydı nlık sokakları dan bir alandı.

Balat’ta kıyı çizgisine paralel olarak gelişmiş ortogonal oluşumlu kent dokusu gör ülmektedir. Buna karşın Eyüp ise gelişigüzel, zaman sürecinde eklemelerle gelişmiş ve belirli bir geometrik düzene dayanmayan organik bir dokuya sahiptir. Bu

farklı dokuya sahip konutlar, organik yol dokusuna bağlı olarak gelişmiş iki katlı ahşap ve üç, dört kata varan taş malzeme kullanılan konutlar-karşılaştırıldığında farklı dünya görüşlerinin fiziksel çevrede de farklılıklar şeklinde ortaya çıkması fikrini doğrulamıştır.

Dönemin sonuna kadar Balat'ı sürekli olarak etkileyen büyük yangınlar nedeniyle bölgede kentsel doku sıkça değişmiş, ortadan kalkan ve yeniden yapılaşan yerleşim alanları oluşmuştur. Bu bölge ile ilgili tarihi haritalara bakıldığında sahil ve sahile yakın surlu kısımlarında geniş cadde ve sokaklarla düzenli bir yerleşim görülmektedir. Birbirini dik kesen yapı adları, birbirine paralel olarak uzanan sokaklar ve iskeleye doğru açılan, kıyıya dik akslar, bu alanın değişmez özellikleridir. Buna karşın üst kesimlerde Kasturya bölgesine doğru çıkıldığında, bu düzenin değiştiği ve burada geleneksel kent dokusuna uygun, az yoğun ve yeşilli bol bir yerleşim bulunduğu gözlemlenmektedir.

Buradaki doku pekçok kez burada çıkan yangınlar sonucunda yerle bir olmuştur. Çok kalabalık bir yerleşim bölgesi olan Haliç'in güney yamaçlarının en büyük talipsizliği kuzey rüzgarlarına açık oluşu ve kıyıda başlayan bir ateşin hızla sırtlara yayılıp buraları harap etmesidir. Fetih'ten sonra burada pekçok yangın çıkmış, semti tahrip etmiştir. Hatta poyraz olduğu zamanlarda Balat yangınlarının çoğu İstanbul'un büyük bir kısmını mahveden felaket haline almıştır.

Bu yangınlardan bu dönemde çıkan başlıcaları:

1639 Yangını: Sur dışında, sahil boyundaki tüm binalar yanmıştır. Daha sonra surlu kısma da sıçrayarak tüm Balat'ı kül etmiştir.

1692 Yangını: 1500 ev ve dükkanı tahrip etmiştir.

Evlerin 1509 yılındaki küçük kıyamet denilen depremden sonra ahşap yapılışı bu yangınları çıkışını kolaylaştırmış, yayılma alanlarını genişletmiştir. Merkez surlarının iç kısmında ve sur boyunca uzanmaktaydı. Balat kapısından girilerek mestin ticaret merkezine ulaşırdı.

Balat'da Museviki miğni yansıtan diğer bir kullanımı ise Eğri kapı'da bulunan Musevi mezarlığı ve si nagogudur. Eğri kapı mezarlığının yerleşimini tarihinde de önemli bir

yeri vardır. Ancak 1840'lardan sonra yer kalınması nedeniyle Hasköy'deki mezarlık kullanılmaya başlanmıştır.

Bu dönemde Balat'da büyük bir iskele olup her türlü eşyayı getiren gemiler buraya yanaşmakta, Kağıthane ve İstanbul'a sandallar kalkmaktaydı. Özellikle 17. yüzyılda Balat iskelesine büyüklü küçüklü her türlü yük gemisinin yanaşabilirdiği vurgulanmaktadır.

3.2.2 Batılılaşma Dönemi (18. ve 19. Yüzyıllar)

Tanzimatla birlikte kent içinde Müslüman ve Müslüman olmayan halka ait bölgeler bu grupların etnik ve dinsel karışımını engelleyen yerleşme kısıtlamaları ile 19. yüzyılın son çeyreğine kadar ayrı bölgeler olarak gelişmişler, Tanzimatla bu kısıtlamalar kaldırıldığı halde bölgelerin bağımsız gelişimi devam etmiş, ancak bu etnik ve dinsel bölge farkları bölgelerin doğal büyümelemleri sonucu sınırların yitilmesi ve bölgelerin içine geçmesiyle ortadan kalkmaya başlamıştır.

Sultan Abdülaziz'in isteği üzerine 1863'te Stolpe tarafından hazırlanan haritada, Balat ve etrafındaki Siğri-Tahta Mınare, Karabaş, Dubek ve Demirhisar caddesinin Ayvansaray'dan Fener'e kadar olan bölümünde Musevilerin yerleşmiş olduğu görülür. Bu alan yüksekteki iki sinagog ile sınırlanır.

Yapılaşmanın yer darlığı nedeniyle çok katlı tutulması, Balat semtinde "Yahudhane" denilen, düşük gelirli ailelerin içinde yaşadıkları ilk apartmanları ortaya çıkmıştır. Bütüncül, dar parsellerde yer alan apartmanların bulunduğu Balat bölgesinin dik açılı ağ dokusu tipolojik olarak çözümlendiğinde, yapı adalarını 24m x 24m büyüklüğünde veya bunun katları olduğu, bu boyutun 4m x 4m'lik yapı meteknolojisinden kaynaklanan temel modüle oturduğu, sıraev birilerinin cephe tipolojisinin 4m boyutlu bu temel modülü esas aldığı görülmüştür.

Burada gayri müslimler için konulan yasal sınırlamalar sonucu yapıların yükseklikleri belirlidir. Bu düzenlemeye göre gayri müslimlerin evleri 9 zira (6.75m), Müslümanlarınkise 12 zira (9m) olarak tespit edilmişti. Bu yüzden bina yükseklikleri açısından Eyüp ile farklılık göstermiştir. Yapıların renkleri ise yine bu düzenlemeler

sonucunda farklılık göstermiştir. Müslümanların, Eyüp'teki evleri parlak renklere sahiptir. Buna karşın Musevi evleri kara renktedir.

İstanbul'un yapı türlerine 1880lerin getirdiği yeniliklerden biri de sıraevlerin ve apartmanların ortaya çıkışıdır. Bunların doğuş nedeni olarak orta tabakaların oluşumu gösterilebilir.² Yeni bina türleri ilk önce gayri müslim mahallelerinde görülmüştür. İlk sıraevlerinin görüldüğü sentsler arasında Balat bulunmaktadır.³ Bir diğer tür olan apartmanların başlangıcı ise Yahudhanelerdir. Han gibi toplu kira getirdiği ve bir handan çok ucuza mal olduğu için Yahudi bölgelerinde Yahudhane yaptırma zengin Müslümanlar da rağbet etmişlerdir.

3.3.19. Yüzyıl da Sentslerin Fiziki ve Sosyal Durumu

3.3.1.19. YY da Yapılanma Koşulları ve Fiziksel Değişim - Fener Balat Yangınları

Balat'da bugünkü tarihi dokunun şekillenmesinde yangınların etkisi büyüktür. Bu yangınlardan edinilen bilgilere göre Balat sur dışında keresteci dükkanları, imalat haneler, ahşap dükkanlar, değirmen gibi yapılar bulunmakta, sur içinde de sinagog camii, hamam ve dar yollar üzerinde yoğun bir şekilde ahşap konutlar yer almaktadır.

Ahşap yapılar yangının hızla büyümesine sebep olduğu için, 1848'den itibaren Ebniye Nizamnamelerinde halkın ahşap yerine kagir yapı yapması istenmektedir. Ayrıca 1848 Nizamnamesinde kullanılacak taş, kereste ve harç malzemelerinin özellikleri ve yapı şekli ayrıntılı olarak saptanmıştır. Her maddenin içeriği yangın önlemi olarak düşünülmüştür.

Tanzimat Dönemi'ne kadar çıkarılan fermanlarda evlerin yüksekliği ve malzeme kullanımının saptandığı görülmektedir. Ancak, yol genişliğini belirleyen hükümlere rastlanmamaktadır. 1803-1826 yangınlarıdan sonra yeniden inşa edilen binaların

² KIRAY, M., Apartmanlaşma ve Modern Orta Tabakalar, Çevre No: 4, İstanbul, 1979.

³ YERASİ MOS, S., Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

yoldan yer çalınan yapıların dair hükümler yer alır. Yangınlardan sonra meydanlarda bina yaptırılması, konutların geri çektilmesi, önemli binalara dik yollar açılması gibi yenilikler ve sokakların düzleştirilmesi çabalarıyla İstanbul bölüm bölüm yenilenmiş, birbirine dik, ızgara düzeninde yollar oluşturulmuştur. Yeni düzenlenen mahallelerde eski sokak adlarının yeni yollara verildiği sık görülmeştir. 1854 yılından başlayarak yangın yeri haritaları, yaptırıldıça, birbirlerine dik ve paralel olarak geçirilen yollar geniş tutulmaya çalışılmıştır. Hicri 1264 ve 1265 tarihli Nizamnamelerde ve Beyannamelerde büyük caddelerin 10. adı caddelerin 8. sokakların 6. zıradan az olmayacağı belirtilmiştir. 1298-99 kanunu ile de ölçüler 20-15-12-10 ve 8 zıra, çkmaz sokakların ise 6-8 zıra olarak belirlenmiştir.

Tanzimat öncesi fermanlarında müsli m– gayrimüsli m– reaya ayırımı, yer seçimi, binaların yüksekliği, dükkanların yüksekliği kat sınırları, malzeme seçimi konularında kesin kararlarla belirtilmektedir. Tanzimat Fermanı'ndan (1839) sonra çıkartılan nizamnamelerde artık müsli m– gayri müsli m– reaya farkı olmadığı görülmektedir.

Nizamname maddelerinin öngördüğü düzleştirilmiş yollar ve birbirine dik açılarla kesen sokaklardan oluşan ızgara sistemi 1875 haritasında açıkça görülmektedir. Bu sokak düzeni ve sokak işiherinin büyük çoğunluğu günümüze kadar ulaşmıştır. Bu dokunun günümüze kadar ulaşmasında 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı yapılarını karğir olarak inşa edilmesini payı büyüktür.

3.3.2 Sosyal Yapının Yerleşme Etisi

Osmanlı toplumu içindeki etnik ve dini gruplar, yüzyıllar boyunca Osmanlı yönetimi tarafından kendilerine gösterilen yerlerde yaşamışlardır. Fetihden sonra Anadolu'dan, Trakya'dan ve Balkanlardan, Müslüman halk kadar gayri müsli mler de İstanbul'a getirilip yerleştirilmiştir. Ancak gayri müsli mlerin, Müslüman mahallelerinde yerleşmelerine izin verilmiş, yerleşim alanları hep denetim altında tutulmuştur. Nüfus artışından dolayı azınlık cemmatlerini alanlarının genişlemesi, yeni binaların sayıca artması ve varolan binalara ek yapılması Osmanlı yönetimini ince istenmiştir. Bunun sonucunda konut alanları sınırlı kalmış, arsa fiyatları artmış binalar dış alanlardan örneğin sokaktan yer alarak büyümüşlerdir. Balat'taki geniş ve çok katlı yahudhane yapıları bu büyüme örneği olarak gösterilmektedir.

Tanzimat'ın ilanından sonra yapılanmaya getirilen yeniliklerle Müslüman – gayri müslim farklı ortadan kaldırılmıştır. Fakat azınlıklar, kentin belli yerlerinde yaşama alışkanlıklarından vazgeçmemişlerdir.

15. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar Balat'ta yoğun bir Musevi cemaatinin yaşadığı bilinmektedir. Hatta, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Balat “iradi varoş” olarak tanımlanmaktadır. Sektir, etnik, demografik ve sosyo – ekonomik özellikler açısından sınırlı bir mekan olmasından dolayı “varoş”, içinde yaşayanların bu izole durumu savunması ve bundan yararlanmasından dolayı “iradi” olarak tanımlanmıştır.

Osmanlı yönetimin yüzyıllarca uyguladığı denetim ve azınlıkların birarada yaşama eğilimleri Balat gibi sınırlı bir bölgede sıkışık bir yerleşime sebep olmuştur.

3.3.3 Sokak Oluşumu

Balat'ta, kuzeyde Vodina ve Kürkçü ve Çeşmesi Caddeleri, batıda Hacı Rıza Sokak, doğuda Çiçekçi Bostan ve güneyde Söğütlü Bakkal ve Hızır Çavuş Mescidi Sokaklarıyla sınırlanan bölgede, sokakların birbirini dik açılarla kestiği zigzag sistem görülmektedir. Sultan Çeşmesi Caddesi ile Edirnekapı'ya, Draman Çeşmesi Caddesi ile Draman yönüne doğru ilerlendiğinde, bu rasyonel doku ve çizgisel sokaklar değişerek, İslam dünyasının geometri den uzak eğrisel sokaklarına dönüşmeye başlar. İki doku arasındaki farklılık 1875 haritasında da görülmektedir. Serim Denel bu doku farklılığını şöyle belirtmektedir.

- a) “Fener- Balat arasında birbirlerine ve kıyıya paralel olarak uzanan yerleşme alanı, ticaret faaliyetlerinin yoğun olduğu ulaşım ağ ve doğal kıyı çizgisine uyarak ortogonal biçimde oluşmuştur. Bu çizgisel gelişmenin Fener ve Balat iskeleleri yakınlarındaki uzantıları da aynı düzenli geometriyi yansıtmaktadır.
- b) Güneydeki yerleşme alanlarında ise organik dokuyu görmek olasıdır. Yol ağının bu şekli 1776 gibi erken bir tarihte bile var olduğundan özgün bir nitelik olarak görülmelidir.”

19. yüzyıl başında, yangınların şehre verdiği zararları önlemek için Ebniye nizamalarında yeni düzenlemeler yer almıştır. Bu düzenlemelerle sokaklar düzleştirilmiş, İstanbul bölüm bölüm yenilenerek birbirine dik ızgara düzeninde yollar oluşturulmuştur. 1875 tarihli haritada, yolların bugünkü şekliyle düzenlenmiş olduğu görülmektedir.

3.3.4 Sokak – Parsel – Yapı İlişkisi

Balat'ın kuzeyindeki rasyonel dokunun, İslam geleneğindeki sokak – avlu – yapı ilişkisinden çok farklı olduğu görülmektedir. Burada, çizgisel sokaklar boyunca bitişik nizamda inşa edilmiş ve sokaktan doğrudan girilen yapılar yer almaktadır. Yapılar 4-6m genişliğinde olup 7-12m derinliğindedir. Yapılaşma için ayrılan parsellerin dar oluşu, kullanılacak alanın iyi değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuş, avlusuz ve bitişik nizamda çözümler ortaya çıkmıştır. Yapı adaları içerisinde yapılardan arta kalan alanlar kullanıcı için arka bahçe niteliği taşımaktadır. Bu kısımlar yapıların ışık ve hava gereksinimini karşılayacak boşluklar olarak düşünülmektedir.

19. yüzyıl sonu – 20 yüzyıl başına tarihlenen yapıların tümü katlıdır ve yükseklikleri 3 – 4 katı bulmaktadır. Bütün yapılar bodrumkat içerimektedir. Bazı yapılarda ara kat yer almaktadır.

Geniş parsellerin ikiz ev şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Yerleşimdeki ikiz, üçüz ve sıraevler dokunun tipik bileşenleridir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inşa edilmeye başlayan sıraevler, üst toplumsal grupların değil, Müslüman ve Hıristiyan küçük tüccar, küçük esnaf ve sanatkarlarla orta – küçük bürokratlardan oluşan kullanıcı kesiminin konutları olmuşlardır. Ancak ilk kullanıcılar artık bu evlerde yaşamamaktadır ve yerlerini kırsal kesimden gelen aileler almıştır.

Kuzeydeki bu dokuya karşın, güneydeki organik dokuda avlu içinde veya sokaktan girilen ahşap evler bulunmaktadır.

3.4 Cumhuriyet Döneminde Sektörlerin Fiziki ve Sosyal Durumu

20. yüzyılın başında görülen İttihat ve Terakki döneminde 2. Meşrutiyetin ilanı ile azınlıkların statüsünde bir değişim olmuştu. Tanzimat dönemi ni sonuna doğru artık kamu yönetiminin bütün kademelerinde söz sahibi olmuşlardır. Köy, kaza, sancak ve vilayet yönetiminde gayrimüslim tebaanın temsilcileri bulunmaktadır. Ayrıca azınlıklar Meclis-i Mebusan'da görev alabilmekteydiler. (Tablo 1)

YIL	1908	1912	1914
TÜRK	147	157	144
ARAP	60	68	84
ARNAVUT	27	18	-
RUM	26	15	13
ERMENİ	14	13	14
MUSEVİ	4	4	4
SLAV	10	9	-
TOPLAM	288	284	259

Tablo 1- İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclislerin Etnik Yapısı

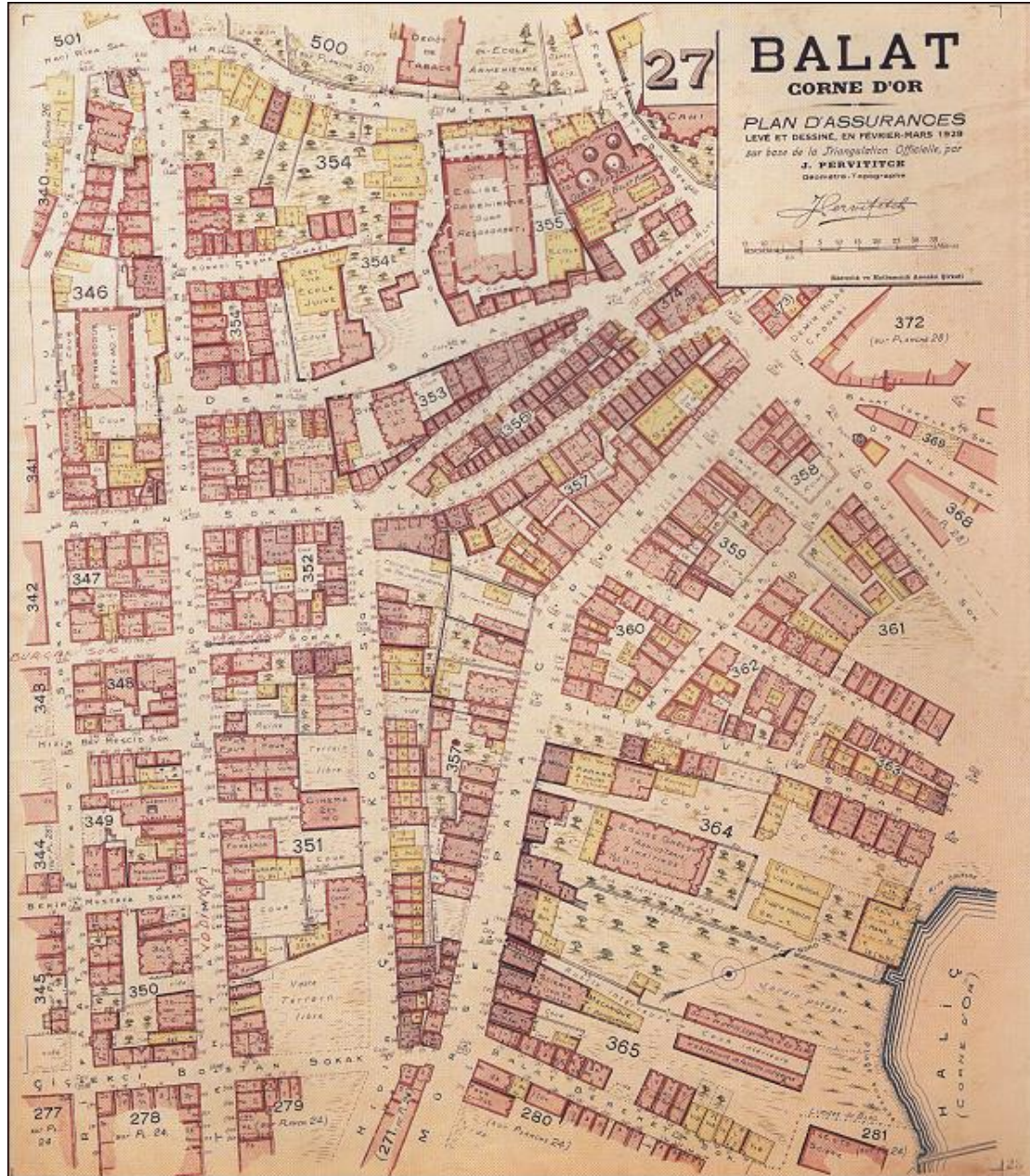
Kaynak: Feroz Ahmad, Dankwart A Rustov "Meşrutiyet Döneminde meclisler: 1908-1918" GüneyDoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4-S, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1976

Bu dönemde Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde yatırılan toplam sermayesinin Rumlar, %20'sinin Ermeniler %15'inin Türkler, %5'inin Museviler ve kalanlarının da diğer azınlıklar tarafından sahip olunması imparatorluk içerisinde Müslüman olmayan etnik grupların ne derece etkili olduğunu açıklamaktadır⁴. Ancak cumhuriyetin ilanı sonrasında Musevilerin İstanbul'u terk etmeye başlamalarıyla etkileri azalmıştır.

1923'te ilan edilen Cumhuriyet siyasal, sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik yapıda büyük değişimleri yaşandığı, ülkenin yeniden yapılanmaya başladığı bir dönemdir.

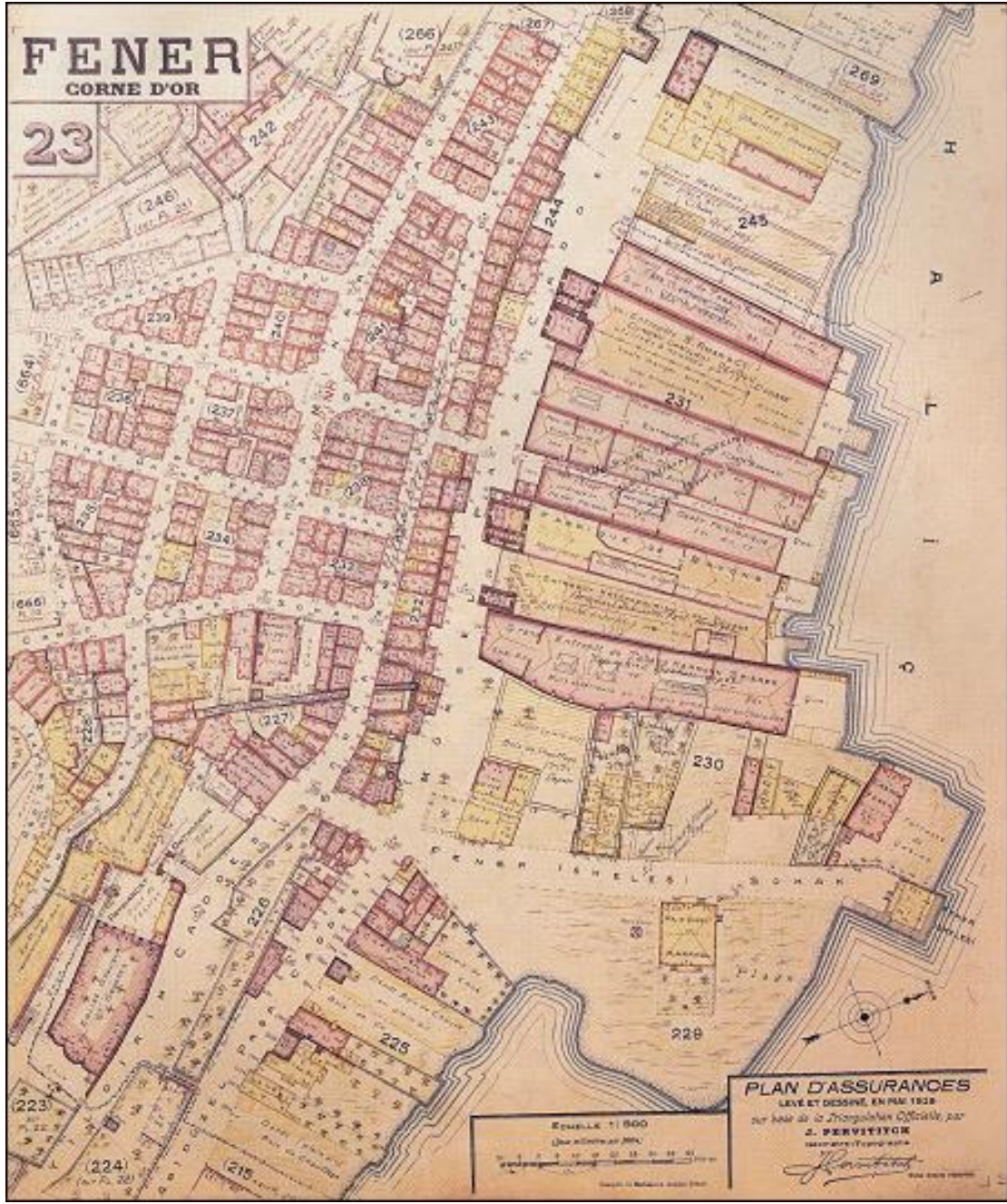
⁴ YERASİ MOS, S, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye 2*, çev. Kuzucu, B, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

Fener ve Balat' da gerekleŒen ekono m i k faali yetler de bu d ̄ne mde de ğ Œ i mg ̄ster mi Œtir. 1929 Per vititch haritasında Fener- Bal at sahilinde i ske m e i mal at hanesi, soda, kar bonat, konser ve fabrikaları, t ̄t ̄n ve bu ğ day depoları K ̄pr ̄ba Œ de ğ ir n e ni, d ̄kk an lar ve barakalar d u ğ u g ̄r ̄l n e kt ed ir. (Œ ekil 3, 4)

Œ ekil 3: Bal at Per vititch - 1929

Şekil 4 Fener- J. Pervetitch - 1929

İstanbul'daki Müsevî yaşamının merkezi durumundaki Balat semti, 1930'lara kadar sürecek bir refah ve zenginlik dönemine girmiştir. Ancak 1920'lerden itibaren Balat'a yerleşmiş olan ailelerin çocukları da prestijli alanlara göç etmeye başlamıştır. Aile mesleğinden farklı mesleklere yönelik mbaşlamıştır. Ancak bu kısa süreli canlanma süreci de varlıklı tüccarların dönemin gözde semtlerinden Kuzguncuk'a ve üst gelir grubundan Müsevîlerin oturduğu Galata'ya göç etmelerine engel olamamıştır. Ayrıca savaşta

yıpranmış küçük ailelerle, hayır kuruluşları nca bakım üstlenilen kişiler de yine Galata'ya yerleşmişlerdir. Beyoğlu yakasının gelişmesi ve ayrıca Tepebaşı'ndaki mezarlık alanının çok katlı yapılaşmaya açılmasıyla Balat'ın varlıklı aileleri bu bölgedeki yeni yapılara taşınmaya başlamışlardır. 1942 de yürürlüğe konan "Varlık vergisi kanunu" kapsamında içinde yer alan Museviler Balat'tan göçlerini hızlandırmışlardır.⁵

1946 yılında İsrail devletinin kuruluşu ile birlikte Balat Musevilerinin ¼ ünün İsrail'e göçtüğü bilinmektedir. Özellikle sahil kesimini oluşturan Karabaş mahallesi sakinleri İsrail devletinin kuruluşuna katılmak üzere sementi terk etmişler ve yerlerine Lonca mahallesinden gelen çingeneler yerleşmiştir.⁶ Balat'ın merkezi sayılan çarşı da bu süreç içerisinde terk edilmeğe başlanmıştır. Ancak Şişli ve Nışantaşı gibi sementlerde oturup işlerini burada sürdüren birkaç Musevi esnaf kalmıştır.⁷

1950 den sonra çok partili sisteme geçiş beraberinde devletçiliğin zayıflaması, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesini getirmiştir. Sanayileşmenin çektiği göç ve beraberinde çıkar sorunlar, bu sorunları için üretilen çözümler bu dönemde gündeme gelmiştir.

Köprülerin yapımı, arkasından yelkenli gemilerin yerlerini demir tekneli ve buharlı vapurlara bırakmaları ile Haliç'in görüntüsü değişmiş, tersane yeni şartlara uyarırken Haliç'in kıyılarında kurulan fabrikalar, atölyeler ve küçük endüstri merkezleri ile birlikte Haliç'in bir gezinti ve sayfiye yeri olma karakteri tamamen ortadan kalmıştır. Bu arada suyun fabrika atıkları ile zehirlenmesi renginin değişmesi ve dibinin dolmasını engelleyici hiç bir tedbir alınmamış ve Haliç kaderine terk edilmiştir.

Yunanlı yazar Andonios Yaluris 1939 yılında Atina'da yayınlanmış olan "Vizanti na Ke Fanariti ka" adlı kitabında Fener'le ilgili gözlemlerini şu cümlelerle aktarmıştır:

"Doğduğum topraklarda, tarihi Fener'in Haliç boyundaki sokaklarda hüznünü düşüncelere dalmış olarak dolaşıyorum İstanbul'dan gelen küçük vapurun yanaştığı

⁵ H ÇYILMAZ, E, ALTI NDAL, M, **Büyük Sığ nak**, İstanbul, 1992

⁶ VAROL, MC, **Balat: Fauborg Juif d'İstanbul'dan başlanma mış çeviri**, ISIS Press, İstanbul, 1989.

⁷ GALANTİ, A, **Fatih Sultan Mehmet Zamanında İstanbul Yahudileri**, İstanbul, 1953.

vapur iskelesini n yanına sıralanmış kayıklar görüyorum Türk kayıkçılar geleni geçeni bir kaç kuruş karşılığında İstanbul'a götürmek için müşteri bekliyorlar. İskeleden yukarıya doğru dönüyorum Arnavut kaldırım döşeli yollarda, bir biri ardına sıralanmış kahvehanelerin yanından geçiyorum Türk tarzı bir çeşmenin yalağından taşan sular etrafa yayılarak çamura dönüşüyor ... Taş merdivenlerden soluk soluk tepelere çıkıp, bu yorgunluğun mükafatı olarak Bizans'tan kalma kilise ve sarnıçlara ulaştığım günleri hatırlıyorum Fener sokaklarında doluşırken, Rum din adamları için kıyafetlerdi kent er zi dükkanlarını, ikona üreten resim atölyelerini ve kitapçı dükkanlarını özlüyorum ”

Bu anlatım 20. Yüzyılın başlarında Fener'deki kentsel yaşantının canlılığını ve teşkil ettiği potansiyeli açıkça ortaya koymaktadır.

3.4.1 Cumhuriyet Döneminde Fener Balat Yerleşme Dokusunu Etkileyen Planlama Girişimleri

19. yüzyılın başına kadar yerleşim dokusunun şekillenmesi nde üst düzey bir belirleyici, plan bulunmamaktaydı. Ancak yazılı olmayan bir takım kurallar uygulanma şartlarını belirlemekle yetindi. Müsevilerin yerleşme alanlarında ise bu kurallara fermanlarla bir takım kısıtlamalar eklendi. Zaman zaman binanın rengine kadar inen bu kısıtlamalar arasında kamuya hizmet edecek binaların inşası, bakım, onarım da dahildi. Bu kısıtlayıcılar yerleşmenin fiziksel yapısında önemli rol oynamıştır.

Tanzimat ile başlayan planlama anlayışı Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, yurt dışından uzmanlar getirilmiş, yarışmalar düzenlenmiştir. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen planlama girişimlerinden, Fener ve Balat'ın dokusuna etkisi olanları inceleyecek olursak

1- 1933 Elgötz'ün yapmış olduğu planda yer alan Marmara kıyılarında yeni yol açılması ve Haliçte vapur iskeleleri arasında parklar yapılması yönünde olan öneriler gerçekleştirilmiştir.

2- İstanbul planlamasında etkili olan 1936- 1950 Prost planının, Haliç kıyılarına sanayi ve ticaret aksı getirmesi, önemli sit alanlarının belirlenmesi ve korunması yönündeki

önerileri, tarihi yarımada içinde 40 m'nin üzerinde yapılaşmanın üç kat ile sınırlandırılması Fener ve Balat'ı ilgilendiren kararlar arasındadır.

Buna bağlı olarak 1947de yayımlanan Belediye İmar Müdürlüğünün İstanbul Sanayi Bölgelerine ait tali natnamesinde, ağır sanayinin Eyüp-Silahtırağa-Edirnekapı arasında, orta çaplı sanayinin Haliç'ini kıyısında yerleşeceği, küçük sanayinin ise olduğu yerde kalabileceği belirtilmiştir. Bu kararlarla tüm Haliç'in kıyılarında olduğu gibi Fener ve Balat'ta da sanayi desteklenmiş ve yoğunlaşmıştır.

Alınan bu karar sadece yerleşmenin fiziksel dokusunda değil aynı zamanda sosyal dokusunda da çok büyük değişimler meydana getirmiştir. Haliç kıyılarına planlı olarak getirilen sanayi, yan sanayi olarak gelişen ve kontrol edilmeyen küçük sanayinin yayılmasını da beraberinde getirmiştir.

3- 1953-1955 Danışma komisyonunun hazırladığı; Beyoğlu 1/5000 master planı ve 1/500 detay planı, 1/10 000 sanayi alanı planı, 1/2000 Boğaziçi köyleri planı bulunmaktadır.

4- 1958 yılında Piccinato ve İller Bankası tarafından hazırlanan İstanbul Metropolitan alan planı tarihi yarımada ve Beyoğlu'na olan göçlerin durdurulması ile Metropolitan alanını lineer forma dönüştürülmesini içeriyordu.

5- 1964 yılında yapılan 1/5.000 tarihi Yarımada Nazım Planında 6 tane ana bölge bulunuyordu. Özel karakterlerini koruyan Konut bölgeleri Çok yoğun konut bölgesi. Hanlar bölgesi. Arkeolojik alanlar. Vatan Caddesi aksı ve bunların yarışıra Mar mara kıyısı ve Haliç.

6- 1966 da "Büyük İstanbul Nazım Planı Bürosu" kurulduktan sonra 1971 yılında 1/25.000 Nazım planı yapılmış ancak plan hükümet tarafından onaylanmamıştır.

7- 1980 Metropolitan Alan Planının en önemli kararı kentin doğu-batı yönünde lineer gelişiminin desteklenmesiydi. Bu planın merkezi iş alanı için Tarihi Yarımada, Pera ve E5'in güneyine yerleştirilmesi kararını getiriyordu.

8- 1984 yılında Dönem'in belediye başkanı tarafından "kurtarma operasyonu" olarak tanımlanan proje başlatılmıştır. Proje, binaların boşaltılması, yıkılması, Haliç içindeki çamurun temizlenmesi ve kıyıların yeşillendirilmesini içermektedir. Bu proje gerçekleştirilirken yapılan yıkım çalışmaları sırasında pek çok tarihi bina yok olmuştur. Kıyıda yeşil alan düzenlenmişse de bu alana kullanım getirilmemiştir.

9- 1990 yılında "İstanbul Tarihi Yarımadada Koruma Nazım Planı" yapılmıştır.

Bu planın hedefleri;

- Tarihi sit kapsamına giren alanlarda özgün Konut dokusunun yaşatılması,
- Tarihi yarımadanın yapı potansiyeli ile uyumlu olmayan depolama sanayi gibi fonksiyonların sınırdışı çıkarılması,
- Tarihi yarımadadaki niteliklerin ve odak noktalarının çevrelerini algılanabilir hale getirerek manzara noktalarının da düzenlenmesi,
- Su-kıyı ilişkilerinin güçlendirilmesi,
- Özellikle burada yaşayanların faydalanacağı rekreasyon alanlarını arttırarak bölgeye hizmet edenlerinde düzenlenmesi
- Tarihi yarımadanın silüetinin algılanabilir hale getirilmesi ve sahip olduğu geçmişe uygun, sağlıklı mekanların oluşturulmasıdır.

Balat ve Cibali'de yeni bir köprü ile yer altından raylı sistem önerisi de bulunmaktadır. Bu plan açılan davalarla iptal edilmiş, uygulanmamıştır.

Fatih ilçesi Belediyesi'nin kurulumuyla idari olarak buraya bağlanan Balat'ın planlama ile ilgili sorumlulukları bu belediyeye verilmiştir. 1992 yılında yapılan Fatih ilçesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nda ilçe koruma zonlarına ayrılmış ve bu çerçevede Balat-Fener bölgesini içine alacak bir koruma zonu oluşturulmuştur. Ancak uygulamada başarılı olunmamıştır. 1998 yılından bu yana Fener Balat Sınırları Rehabilitasyon Projesi Unesco ile Fatih Belediyesi tarafından yürütülmektedir.

BÖLÜM IV

FENER – BALAT SEMTLERİNİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU VE SEMTLERİN SAHİL KESİMİ İÇİN BİR DÜZENLEME ÖNERİSİ

4.1 Amaç ve Metod

Bu öneri de amaçlanan; öncelikli olarak, semt sakinlerinin zaman içerisinde değişen ihtiyaçlarını karşılayacak, aynı zamanda kişisel gelişim ve hobilerine katkıda bulunacak yeni işlevler kazandırılarak semtlerdeki kalıplaşmış yaşamın canlılığını ve sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Bunun için seçilen çalışma alanı semtlerin sahil kesiminde yer alan ve son yirmi yıl içinde önemli fiziksel değişimlere sahne olmuş olan park alanıdır. Bu alan içi kısımlardaki sıkışıklığa tezat oluşturacak derecede ferah gözükmeyle birlikte bir hayli bakımsız durumdadır.

Söz konusu alan, semtlerin sosyal canlılığı için olduğu kadar, semt sakinlerini dinlenme ve yoğun kent dokusundan uzaklaşarak nefes alma ihtiyaçlarını karşılaması açısından da büyük potansiyel teşkil etmektedir.

Öneride, Tarihi Yarımada'yı çevreleyen yeşil kuşağın bir parçası olan Fener Balat semtleri sahil parkının, diğer yeşil alanlarının da düzenlenmesi ne öncülük edecek bir model olarak tanımlanması öngörülmektedir.

Bu projenin geliştirilebilmesi için Fener Balat yöresinin açık alanlar yönünden ele alınarak mevcut durum analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde semtlerin sosyal dokusu irdelenmiş, semtlerin rehabilitasyonu için UNESCO tarafından desteklenen Fener Balat Rehabilitasyon Projesi'nin değerlendirilmesi yapılmıştır. Semtlerin günümüzdeki fiziki durumunu ortaya koyan, Zemin Kat Arazi Kullanımı, 1. Kat Arazi Kullanımı, Bina Yapı Durumu, Bina Yapı Tarzı, Mülkiyet Durumu, Bina Kat Adeti ve Bina Tescil Durumu analizleri ise, İTÜ Şehir Bölge Planlama öğrencilerinin de katkısıyla GBS (Coğrafi Bilgi Sistemi) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bu analizlerin ardından yapılmış olan ulaşım ve açık alan analizleri, sentslerdeki kamusal alanlarla ilgili sorunsalları ortaya koymaktadır.

Sentez Projesinde, yapılan tüm analizlerden elde edilen verilerin yorumlanmasıyla, önerilen proje için bir altlık oluşturulmuş, yapılan açık alan düzenlemesi bu altlık üzerinden kurgulanmıştır.

4.2 Mevcut Durum Analizleri

4.2.1 Fener- Balat Senterinin Sosyal Dokusu

1980li yılların başında ortaya çıkan göç dalgası, Körfez Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler örgütü tarafından Irak'a uygulanan yaptırımlar ile 1991 yılından sonra hızlanmıştır. Kerkük-Yumurtalık boru hattının 8 Ağustos 1990 tarihinde kapatılması, ambargo ve siyasi çalkantılar sonucunda, yaşama olanaklarının bulunmaması nedeniyle, Batman, Sirt ve Diyarbakır'dan İstanbul'a ve Türkiye'nin diğer büyük kentlerine göçler artmıştır.

Boru hattının 16 Aralık 1996 tarihinde yeniden açılması, bu illerden gelen göçmen akımının azalmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum Fener ve Balat Senterinde de göze çarpmaktadır. Nüfusun bu kesimdeki varlıklarının geçici olduğunu kabul etmektedirler. Kentin çevresinde, genellikle ailelerini veya yakınlarının bulunduğu yerlerde bir arazi satın almaya yanaşana kadar, bu senterde ikamet etmektedirler.

Sentlerin bugünkü sakinlerini büyük çoğunluğu, Rumların ve Musevilerin boşalttığı evlere kırsal kesimlerden göç ederek yerleşen Karadenizli, Doğu ve Güneydoğulu göçmenlerdir.

Sent sakinlerinin bir bölümü, merkezi iş alanlarına yakınlığı ve kiraların ucuzluğu nedeniyle burada yaşamayı tercih ederken, sentin köklü Musevi ve Rum kültürünün yerini günümüzde kırsal bölgelerden gelenlerin kasaba kültürü almıştır. Bugün bölge, fiziksel çevreyi de bozan yeni kullanıcıların hem oturma hem de çalışma mekanı olmuştur. 1985'te gerçekleştirilen Haliç'i temizleme çalışmaları da, bölgenin sahil

kesimini büyük ölçüde değiştirmiş, buradaki mezheplerle birlikte Fener'in tarihi görünümü de yok olmuştur.⁸

Günümüzde zengin ve orta gelir düzeyinde ailelere rastlamak hemen hemen olanaksız olduğu bu bölgelerde ekonomik yönden düşük bir gelir düzeyine sahip ailelerin yaşadığı gözlenmektedir. Eski dönemlerde tek bir aileye ait olan yapılarda, günümüzde her katında ve bazı durumlarda her odasında bir aile oturmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak her üç veya dört aileye 1 mutfak ve 1 tuvaletin düştüğü ve çeşitli kullanım zorlukları yaşanmaktadır.

1992 yılında yapılan araştırma sonucunda, gelir olarak düşük veya düşük orta gelir durumuna sahip olan halk ve özellikle de göç nüfusu, bu bölgenin tarihi, kültürel, arkeolojik açılarından çok değerli olan ama köhnelenmiş, bakımsızlık nedeniyle pek çoğu sağlıklı standartlardan uzaklaşmış olan bu sık dokulu yerleşim alanını, kendileri için bir uyum sağlama, altyapılarını oluşturma konusunda bir geçiş zonu olarak kullanmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Yerleşimdeki düşük kira ve konut bedelleri de bu kullanım teşvik etmiştir.

İki dar sokak arasında (Lapçinler Sokak ve Leblebiciler Sokak) toplanmış olan zanaatkar atölyeleri, bu bölgeye bir pazar görünümü kazandırır. Fırın, çam ve ayakkabı imalatçıları, hırdavatçılar ve her türlü zanaatkar burada toplanmıştır. Bu atmosfer, en dinamik ticaret eksenleri olan Ayan ve Vodi na Caddeleri'ne de taşmaktadır. Bankalar, lokantalar, elektrikli ev eşyası ya da mobilya mağazaları bu eksen üzerinde yoğunlaşmıştır.

Haftada bir kez, Salı günleri Ayan Caddesi ile Lapçinler Sokak'ta pazar kurulur. Bu Pazar semtinin ve çevresinin faaliyet merkezi haline gelir.

Semtin sınırlarının dışına taşan bir başka önemli faaliyet alanı da Haliç boyunca uzanan Mürsel Paşa Caddesidir. Araba tamircileri, tornacılar, atölyeler ve hırdavatçılarla, birkaç lokanta ve kahve burada toplanmıştır.

---

⁸ A Decei, "Fenerliler", İA IV, J. DeLeon, Ancient Districts on the Golden Horn, İstanbul, 1992.

Sanayinin çok fazla önemli ol maması, Haliç kıyısındaki sanayi tesislerinin 1984 yılında bölgeden taşınmalarından kaynaklanmaktadır. Bu olguya, kentin genelinde de rastlanmaktadır. İstanbul'daki sanayi faaliyeti 1980li yıllarda azalmış, 1975 yılında ülke sanayisinin %4' ünü barındıran İstanbul'un payı 1989 yılında %27 ye düşmüştür. Bu yer değiştirme ulusal ölçekte bir düzenleme politikasının ürünüdür bu politika doğrultusunda, çevreyi kirlettiği ve çok yer kapladığı için şehir merkezlerinde kurulu her türlü sanayi tesisi veya faaliyeti şehir dışına taşınmıştır.

Balat ve Fener'deki ekonomik faaliyetin gerilemesi Haliç kıyısındaki gemi yapım ve sanayi tesislerinin bir bölümünün 1980li yıllarda şehrin doğusuna taşınmasıyla başlamıştır ve bu işlemin bölgedeki ticaret hayatı üzerinde çok önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, orta ve üst sınıfların son yirmi yılda sistematik olarak sementten ayrılmaları sementin fakirleşmesine yol açmış, ayrılanların yerine gelenler gitgide daha fakir kesimlerden oldukları içinticari faaliyet de dunsuz yönde etkilenmiştir.

Ekonomik kriz ile kısıtlı inşaat müsaadesi nedeniyle yeni işyerlerine yatırım yapamaması arasında sıkışıp kalan esnaf, genellikle Balat'ta hareket edemez duruma geldiğini düşünmektedir. Bunun yanında, esnaf eski binaların restorasyonu için bir genel proje bulunmamasından da şikayetçidir, çünkü gitgide artan sayıda binaharap olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmakta ve bu durumda sementin görünümünü bozmaktadır. Esnaf pek çok defa Leblebiciler Sokağı'nda, binaların tarihi özelliğini korumak suretiyle bir "kapalı çarşı" inşa edilmesi projesinin hazırlanmasını talep etmiştir. Ancak, kendisine yeni bir hanme gerçekleştiremeyen eski Balat çarşısı (iki paralel sokak) ile çok daha dınamik ve hayli geniş bir etki alanına sahip olan Vodina Caddesi'ni birbirlerinden ayırdetmek gerekir. Bu konu ile ilgili olarak 50 işyerinde gerçekleştirilen anket çalışması, bölgedeki faaliyet durumunu yansıtan bir tablo sergilemekte ve esnaf tarafından dile getirilen gereksinimleri ortaya koymaktadır.⁹

⁹ 341 faaliyet alanından 50'si üzerinde yapılan anket çalışması bölgenin ekonomik yapısının istatistiksel olarak anlaşılmasına izin vermemektedir; çünkü alınan örnek bütünü temsil etmemektedir. Buna karşılık, yapılan anket ticaret ile uğraşanların gereksinimleri ve beklentileri hakkında yol gösterici bilgiler vermektedir. Bu çalışmaya Nilüfer Nari'nin "The case study on the fifty shops in Balat-Fener: Their Socio-economic and Demographic Characteristics, Economic Activities and Business Challenges (Kasım 1997)" başlıklı 64 sayfalık raporunda yer almıştır. Anket, ticaret ile uğraşanların sosyo-ekonomik özellikleri, toplumsal ve coğrafi çevreleri, ailelerinin büyüklüğü, faaliyetlerinin tarihi, projeleri, Balat-Fener üzerine görüşleri ve sement ölçөгündeki gereksinimleri üzerine bilgi toplama amacıyla yapılmıştır.

Balat ve Fener' de doğmuş olan bazı tüccarlar hâlâ burada yaşamaktadırlar. Ekonomik durumu en iyi olanlar yaşam düzeylerinin iyileşmesinden yararlanarak daha konforlu sentslere taşınmışlarsa da Balat'taki işyerlerini muhafaza etmişlerdir. Bölgeyi terk etmelerinin nedeni olarak ya toplumsal ortamın bozulmasını, ya da ailelerinin veya yakınlarının Balat veya Fener'i daha önceden terk etmiş olmasını göstermektedirler. Ekonomik bağımlılık düzeyi yüksek olduğundan, sente aile değerleri ve dayanışma bağları güçlüdür. Gerçekten de, ticaret haneler genellikle aile işletmeleridir ve çocuklar babalarının mesleklerini sürdürmektedirler.

Sente sakinlerinin dile getirdikleri başlıca sorunlar: Atıyapı eksikliği ve yolların iyileştirilmesi gerekliliği, eski binaların restorasyonu, okula gitmeyen genç nüfusun artması, inşaat ruhsatlarıyla ilgili kısıtlamalar, sokakların darlığı ve otopark alanlarının olmaması, çöplerin düzensiz olarak toplanması ve sent sakinlerinin çevre temizliğine gereken önemi göstermemesidir.

Bölgede uyuşturucu kaçakçılığın bağı suç olaylarından da söz edilmektedir. Sente derneklere göre bölgede uyuşturucu satışından kaynaklanan ciddi problemler vardır, burada oturanların bazılarının önemli uyuşturucu satıcıları oldukları söylenmektedir. Fatih Belediyesi'nin de, bu bölgede önleme, bilgilendirme ve uyuşturucu bağımlılarının topluma yeniden kazandırılması amacıyla bir merkez kurma projesi bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalar, burada yaşayan nüfusun yoksullaştığını; toplumsal ve kültürel yapıda, sent sakinlerinin eğitimi ve kültür düzeyindeki düşüşle şekillenen bir alt üst olmanın yaşandığını göstermektedir.

Sentler, Çevredeki diğer sentlere göre, çok daha az sayıda işyeri barındırmaktadır. Sente beyaz eşya satan işyerlerinin çoğu bu durumun göstergesidir. Tarihi yapı mirasının dışında (genellikle, ceamat yokluğundan dolayı kapalı olan, azınlıklara ait dini yapılar ve cumbalı evler vs.), bu sent düşük bir turistik potansiyele sahiptir.

Bölgede tarihi mirasa müdahalede bulunma talebi çok güçlüdür ve ticaret kesimi tarafından hararetle dile getirilmektedir. Öne sürülen gerekçeler (örneğin, senti yok olmasını önlemek için faaliyeti buraya çekmek) her şeyden önce ekonomik

olsa da, eski binaların restorasyonu ve kentsel açık alanların iyileştirilmesi, bölgenin sosyo-ekonomik koşullarının canlanması, düzenmesi ve gelişmesinde de doğrudan etkili olacaktır.

4.2.2 Mevcut Projeler

Fener ve Balat Semaatlerini n Rehabilitasyonu Projesi (UNESCO) ve Değerlendirilmesi

1996 yılında İstanbul’da düzenlenen Habitat II konferansı sonuç bildirgesinde sosyal ve çevresel haklara saygı gösteren kent politikalarının benimsenmesi konusu günde me getirilmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde bir model olarak düşünülen Fener- Balat semaatlerinde, 1997-1998 yılları arasında Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve UNESCO tarafından, bu semaatlerin rehabilitasyonu için bir fizibilite çalışması finanse edilmiştir. 1998 yılında tamamlanan bu çalışma yapıların restorasyonu ile birlikte sosyal rehabilitasyon çalışması yapılmasını da öngörmektedir. Çalışmanın kapsadığı alan semaatlerin kıyıya yakın bir bölümüdür.

Proje, Balat ve Fener semaatleri sakinlerinin hayat koşullarının ıslahına amaçlanmaktadır. Projenin referansları Avrupa Komisyonu’na sunulurken dört eksen etrafında geliştirilmiştir:

- Konutların toplumsal olgular gözönünde tutularak geliştirilmesi: Sağlık yönünden sakıncalı veya yetersiz konutların restorasyonu ve iyileştirilmesi konusunda yardım ve finansman önerisinde bulunması (inşaat kredilerini, rehabilitasyon çalışması sırasındaki müdahalelerin yönetimi için gerekli araçların bulunması).

- Örnek restorasyon ve rehabilitasyon uygulamalarından hareket ederek, inşaat ve imar alanlarında çalışan kişilerin uzmanlaşmalarına, gerekli işgücünün yaratılmasına katkıda bulunması.

- Yakın çevreye sosyal donatıların ve toplumsal hizmetlerin (eğitim, sağlık, toplumsal-egitsel merkezler, okul sonrası eğitim hal ka açık alanların düzenlenmesi) kazandırılması.

- Senti n köklü bir biçimde düzeltilmesi ve yeniden eski canlılığına kavuşturulması (Balat çarşısında zanaat faaliyetlerinin teşvik edilmesi, senti n temizliğine ve güzelleştirilmesine yönelik çalışmalar vs.).

Projenin 1997’de başlayan ilk etabının bütçesi 17 milyon 293 bin 800 euro olarak hesaplanmıştır. Bu aşamada proje kapsamında 1267 binanın restorasyonunun gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

İki yıllık bir durgunluk dönemini ardından, ikinci aşama için yeniden ele alınan projenin ihalesini Barcelona Belediyesi kazanmıştır. 6 Ocak 2003’te uygulamaya koyulan projenin öncelikli hedefi 200 kadar konutun restorasyonu olarak belirlenmiştir. Ancak günümüzde sent sakinlerinin projeye karşı şüpheli yaklaşımları ve bununla birlikte gelen çeşitli nedenlerden ötürü bu 200 evden ancak 26’sının restorasyonu söz konusudur.

Sentlerin rehabilitasyonu sadece binalarla sınırlı kalmayacak, halkın eğitimi, kültür ve ekonomik düzeyinin artırılması için de sosyal donatılar oluşturulacaktır. Bu donatılar: Sent Sakinleri Evi, Zanaatkar Evi, Anne ve Çocuk Sağlığı Merkezi, Uyuşturucu Bağımlılığı Tedavi Merkezi, Dispanser, Tekstil Teknik Enstitüsü gibi eğitim sağlık ve sosyal amaçlı kurumları kapsayacaktır; fakat henüz bu birimlerin hayata geçirilmesi ne dair bir girişim bulunmamaktadır.

Proje, geçen sekiz sene içerisinde sentlerde, ister istemez emlak spekülasyonuna neden olmuştur. 1996-1998 seneleri arasında 2 bin ile 4 bin Yeni Türk Lirası değerinde olan evler, bugün 50 bin ile 70 bin Yeni Türk Lirası’na alıcı bulabilmektedir.

Emlak spekülasyonlarının yanı sıra Papa II. Jean Paul’ün vefatıyla yeni Papa seçiminin günde ne geldiği günümüzde, buna bir de Rum Ortodoks Patrikanesi odağında yoğunlaşan siyasi spekülasyonlar da eklenerek, söylentiler burada Vatikan kurulması planlandığına dair hiç bir aslı olmayan televizyon haberlerine kadar gitmiştir.

Proje ile ilgili olarak Fatih Belediyesi tarafından hazırlanan bir rapor da şu ifadelerle yer verilmiştir:

“ Amaç ...Projenin uygulanma süresi boyunca, eski kentin bugün yaşayan orta halli insanların ve bu durumda olabilecek başkalarının içinde yaşadıkları binaları çevreleriyle birlikte koruyarak, ekonomik, kültürel ve sosyal stasülerini iyileştirerek, uygun şartlarda buldukları yerde yaşamaya devam edebileceklerini kanıtlamaktı. Ancak 12.04.2002 tarihindeki toplantıda belediye müzce gözlenen, projenin a macından sapsmış olmasıdır. Avrupa komisyonu Türkiye Temsilciliği üyelerini ifade sine göre, projenin restorasyon ağırlıklı bir proje olması bu çevrede yaşayan insanların buradan uzaklaştırılıp, yerine yerleşecek insanların belki daha kaliteli bir çevre oluşturacağı görüşüdür.”

Bu ifade projenin a macından sapsmış olduğunun yanı sıra, buradaki rehabilitasyonun mevcut sement sakinleri burada oturduğu sürece rehabilitasyon çalışmalarının sonuç vermeyeceği şeklindeki görüşü dile getirmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kent merkezindeki tarihi yerleşmeleri rehabilitasyonu süreci, bölgede centrifikasyonu¹⁰ da beraberinde getirmektedir. İstanbul'da Ortaköy ve Kuzguncuk'da başlayan centrifikasyon süreci 1990'lar da tarihi merkezin bir kısmını oluşturan ve İstanbul'un tarih boyunca en gözde sementlerinden olan Beyoğlu'ndaki konut alanlarında görülmeye başlanmış ve 2000'li yıllarda tarihi merkezin diğer kısmından Tarihi Yarınada'ya sıçramıştır.

Centrifikasyon süreci, her ne kadar bir bölgenin fiziki, sosyal ve ekonomik gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğuruyor olsa da, ülkemizde bu süreç, kimi yatırımcı- işletmeciler tarafından bir rant kapısı olarak görülmektedir. Bu duruma örnek olarak; Beyoğlunda, bulunduğu yere özgü kimliğini yitirmiş ve adeta başka bir yerden monte edilmiş bir tiyatroya dekoru misali durmakta olan Cezayir Sokak ya da günümüzdeki adıyla Fransız Sokağı gösterilebilir.

---

¹⁰ Centrifikasyon (İng. Centrifugation): kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşerek, düşük gelirli kişilerin yerini yüksek gelirli kişilerin alması durumu.

Fener Balat yerleşmeleri ve tarihi yapılarında yer alan diğer sementler de gerekli önlemler alınmadığı takdirde böyle bir duruma maruz kalmaktan uzak değillerdir.

4.2.3 Zemin Kat ve 1. Kat Arazi Kullanım Analizleri (EK1, EK2)

Yapılan arazi kullanım analizleri, sementlerdeki yaşam biçimini gözler önüne sermektedir. Bu analizler sementlerdeki ticaret faaliyetlerinin ana cadde ve toplayıcı bağlantı yolları üzerinde (Ayan Caddesi, Leblebiciler Sokak, Çiçekli Bostan Sokak vs.), kıyıya yakın kısımlarda yoğunlaştığını, sementin iç kısımlarında ise konutların yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Bu ticari binalar büyük çoğunlukla binaların zemin katlarında yer almakta, üst katlarını konutlara bırakmaktadır. Otomatizasyon başta olmak üzere, kahvehane, lokanta, elektrikçi, çilingir vb. servis binaları, yoğunluklu olarak sementin sahille buluştuğu ana caddenin üzerinde yer almaktadır. Yine bölgenin sahile yakın kısımlarında depo olarak kullanılmakta olan yapılar yer almaktadır.

Araştırma yapılan alanda 11 adet dini yapı göze çarpmaktadır. Bunların beşi kilise, beşi cami, beşi kilise ve biri sinagogdur. Rum ortodoks cemaatinin İstanbul'daki merkezinin halen burada olması kilise yapılarının bölgede fazla olmasını sağlamıştır. Bir zamanlar Musevi cemaatinin merkezi olan Balat'ta bulunan pek çok sinagog bölgenin Museviler tarafından terk edilmesiyle zaman içerisinde yok olduğu günümüzde, sadece bir tanesi sementteki varlığını muhafaza edebilmiştir.

Eğitim binaları ise şaşırtıcı şekilde çoktur. Sementlerde, Fener'de yer alan üç adet Rum okulunun yanı sıra, biri Fener'de, bir diğeri Balat'ta olmak üzere iki de ilkokul bulunmaktadır.

Sinagog binasının duvarı, dalları Vodina Caddesi'ne taşan, tescilli iki büyük ağacıyla birlikte, dar parseller üzerinde sıralanan binalarla bir çelişki oluşturmaktadır.

Uzun, dar ve surla paralel olarak kırılıp gidip gelen ahşap ve cumbalı evleri ile Yıldırım Caddesi, sementin özgü mimarisinin özelliğini yansıtmaktadır.

Çevgirli Sokak'taki avlulu, eski minareli cami ve Sütlaç Sokak ile Kürkçü Çeşmesi Sokakları'nın köşesindeki çeşme, batıdan bölgeye girilen noktadır. Restore edilmesi gereken tuğla ve taş binaları, daracık sokakları olan bu yaya bölgesinde, her Salı günü kurulan Balat- Ayvansaray pazarının bir bölümü bulunmaktadır.

4.2.4 Bina Yapı Durumu Analizi (EK3)

Yapılan Yapı Durumu Analizi, alandaki binaların genelinde yapıların durumunun, iyi ve orta dereceli olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra alanda azımsanmayacak kadar çok kötü durumda yapı yer almaktadır. Özellikle sahil kısmında ana cadde üzerinde yer almakta olan binaların yapı durumu orta ve kötü derecededir. Harabe halindeki yapı sayısı ise 34 olarak tespit edilmiştir.

4.2.5 Bina Yapı Tarzı (EK4)

Señtlerde yer almakta olan binaların çoğunluğu yığmadır. Betonarme binaların da çokça bulunduğu alanda, ahşap yapılar bölgede çıkan yangınlar sonucu tek tük kalmıştır. Bu ahşap binaların he men he men hepsi bakımsız kalmış olma ile birlikte, kötü veya vasat durumdadır. Bina yapı tarzlarında, alanda en çok dikkat çeken yapı, 1898 senesinde çelik profiller, sac ve dökümlü evhallerden yapılmış olan ve günümüzde halen iyi durumda olan Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'dir. Mirsel Paşa Caddesi üzerinde yer alan bu kilise 1980'lerde çevresindeki yapıların temizlenmesi sonucu iyice ortaya çıkarak, bölgenin en dikkat çeken kültürel miraslarından biri haline gelmiştir.

4.2.6 Bina Kat Adeti (EK5)

Señtlerdeki tek katlı yapıların genellikle çevredeki ticari alanlarda, özellikle de geleneksel Balat çarşısında bulunan, ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği iki yaya yolu (Lapçınlar ve Leblebiciler Sokakları) üzerinde yer almakta olduğunu tespit edilmiştir. Diğer kısımlarda ise bu tür binalar esas olarak anıtlar (kiliseler, camiler ve sinagoglar), depolar ve atölyelerdir ve bütün çevreye dağılmışlardır. Bunların büyük bir bölümü kagiridir ve 1930 yılından önce inşa edilmiştir. Bu sınıflandırmaya giren bir miktar betonarme bina ise 1950'li yıllardan sonra inşa edilmiştir.

Ze m in + 1 kat yüksekli ğindeki yapılar da genel olarak yukarı da sözü edilen yollar ın üzerinde bulunmaktadı r. Ze m in katlarındaki dükkanlar satış yapmak amacıyla, birinci katlar ile mahzenler de depo, hatta atölye olarak kullanılmaktadır. Bu yükseklikteki bir başka bina türü de büyük oranda taş veya tuğla ile inşa edilmiş cumbalı evlerdir; bu evler, geleneksel se m in geçen yüzyıldaki yüksekli ği hakkında çok net bir fikir vermektedir. Bu tür alçak binalarda benzer malzemelerin kullanılması 1970 li yıllara kadar devam etmişse de, bu binalar ın ço ğu 1930 yılı öncesi ne aittir.

Ze m in + 2 kat yüksekli ğindeki yapılar çevrede en yaygın olanlardır. Bu binalar arasında birinci katı cumbalı olanlar, ya da ilki ki katında cumba, son katında ise balkon bulunanlar ço ğunlu ğu oluşturmaktadır; bu binalar da geçen yüzyıl ın sonlarındaki m imarinin özelliklerine sahiptir. Aralarından bazıları nda sonradan eklenmiş çekme katlar bulunmaktadır. Ze m in + 2 kat tarzındaki bu binalar ın %60 tan fazlası 1930 yılından önce inşa edilmiştir; 1970 li yıllara kadar uygulanan kagir inşaat bu tür binalarda da hakim olan özelliktir.

Üç kattan daha yüksek olan binalar iki farklı tipten oluşmaktadır: bir yanda bölgeni n tipik evleri (iki ya da üç kat boyunca devam eden cumba), öte yanda yeni inşa edilen, se m in fiziki görünümünü ve geleneksel parselasyon düzenini değiştiren, betonarme olarak inşa edilmiş ve bir özellik taşımayan binalar bulunur. Bu yapıların üçte ikisinden fazlasını teşkil eden taş ve tuğla binalar 1930 yılından öncesi ne aittir.

4.2.7 Mülkiyet Analizi (EK 6)

Se m in genelinde özel mülkiyetler yer almaktadır; iken, çok sayıdaki vakıf ve özel vakıf binalar ının varlığı da göze çarpmaktadır. Se m inlerdeki tek dernek binası, Balat'ta yer alan ve aynı zamanda alanda bulunan tek sağlık ünitesi olan, Kızılay Dispanseri'dir. Hazineye ve belediye binaları se m inlerin çeşitli yerlerinde tek tek yer almaktadır.

4.2.8 Etna Tescil Durumu Analizi (EK 7, EK 8)

Sentlerdeki dini yapıların hepsi anıtsal nitelik taşımaktadır. Sentlerde bulunan camilerden üç tanesi de anıtsal tescilli dir. Rum vakıflarına ait olan Özel Fener Rum Erkek Lisesi, Özel Rum Kız Lisesi, Mertoğlu Kilisesi'nin yanı sıra Sveti Stefan Bulgar Kilisesi, Aya Nikola Ayazması ve Balat Ahri da Sinagogu yapıları bölgenin anıtsal tescilli binaları arasında yer almaktadır. Fener'deki konut birimlerinin yirmi kadarının tescillenmesi önerilmiştir. Bölgede yer yer sivil tescilli konutlara rastlanmaktadır. Tescilli binaların he men he men yarısı kötü durumdadır.

4.2.9 Ulaşım Analizi

Balat ve Fener, fiziki konumları itibarıyla, kuzeydeki Etna dönemine ait kıyı surlu ile diğer yönlerden bölgeyi çevreleyen yamaçlar arasında sıkışmıştır.. Haliç kıyısını izleyen ve çevre yoluna bağlanan transit yol sayesinde sente doğu tarafından ulaşım daha kolaydır. Buna karşılık toplu taşımacılığın yetersizliği, ara yolların darlığı, bu transit yol üzerinden bakıldığında sentin iyi görülmesi ve yakınlarda araç park etme olanağının bulunmaması, sentin çekiciliğini sınırlamaktadır.

Sentler arasındaki bağlantılar karmaşıktır. Fener ve Balat, çevre sentlerden farklı bir özellik sergileyen, yangın sonrası parselasyona özgü, düzenli ve birbirlerini dik olarak kesen yol planlarına göre düzenlenmiştir. Var olan birkaç bağlantı yolu jeomorfik yapıyı takip eden ve büyük olasılıkla çok eskilere dayanan bir hat izlemektedir. Bu uzun yollar genellikle Balat ve Fener'dekilerden daha dar olduklarından, diğer sentlerden buraya ulaşım sınırlar. Ayrıca, bu yolları kullanabilmek için, bölgedeki güzergâhların iyi bilinmesi gerekmektedir.

Ulaşımın darlığı sentteki trafik akışını ciddi bir şekilde engellemektedir. Trafik yavaş akmakta, yolun kullanımı hakkında (yayalar, çocukların oyunları, trafik akışı, teslimatlar, park etme) tartışmalar çıkmakta, araçlar yoldan zorlukla geçmekte, park yeri ve yayalar için yürüyecek alan bulunmamaktadır. Kaldırımlar çok dar olmakla birlikte çoğu sokakta kullanılamaz durumdadır. Bu kaldırımlar sadece bina duvarlarını korumaya yararken, bir araçla karşı karşıya gelen yayalar için geçici sığınak işlevi görmektedirler.

4.2.10 Açık Alan Analizi

Señtlerin açık alan analizinde önce tüm çalışma alanını ele alarak señtlerde yer alan mevcut açık alanlar tespit edilmiş ve bunun ardından alanın sahil kesimine yoğunlaşılmasıdır.

Señtlerde yapılan açık alan kullanım analizine göre, señtlerin iç kısımlarında kentsel/kamusal açık alanlar son derece azdır. Señtlerin sahil kısmında yer almakta olan, Haliç boyunca devam eden geniş açık alan ise üst kısımlardaki yoğun yapılaşma durumuna tezat bir görünüm sergilemektedir.

Sokaklarla binaların yükseklik - genişlik oranı (Şekil 5), uzak mesafeleri görme ni olumsuzluğu, sokakların sahille ilişkisizliği ve halka açık alanların yokluğu nedeniyle señte içine kapalı bir görünüm sergilemektedir.

Şekil 5- Fener Sokaklarından Görünüm

Señtler için kentsel açık alan kullanım potansiyeli teşkil etmekte olan yapı adalarının ortalarında kalan boş alanlar mevcuttur; ancak bu alanlar zamanla kullanılmayan, binalarla birlikte köhneleşmiş, çöp atıklarına bırakılmış durumdadır (Şekil 6).

Bu alanların kamusal açık alan haline getirilerek cep parkları haline dönüştürülmesinin, señtlerin iç kısımlarındaki yoğun yapılaşma alanları arasında nefes alma yerleri oluşmasında ve señtlerdeki sosyal yaşantının artmasında önemli rolü olacaktır.

Şekil 6 - Binaların arasında, çöplük haline gelmiş alan

Buna örnek olarak; Vodina Caddesi üzerinde bulunan ve küçük bir meydan ile çeşmenin etrafındaki dükkanlarla çevrili olan cami alanını verebiliriz. Bu alan yoğun kentsel doku içinde bir sokulanma alanı oluşturmaktadır (Şekil 7). Bu alandan duvarla ayrılmış (Şekil 8), binaların arkatarafında yer almakta olan bir yeşil alanın varlığı dikkat çekmektedir. Bu yeşil alanın meydanla entegrasyonu sağlandığı takdirde kamusal kullanıma açılabilceği gözlemlenmiştir.

Şekil 7- Tahta Minare Camii yanındaki küçük meydan

Şekil 8- Meydan ile binalar arkasında kalan yeşil alanı ayıran duvar

Fener ve Balat'ın sahil kesimi ise son yirmi yıl içinde önemli fiziksel değişimlere sahne olmuştur. 1984 ile 1987 yılları arasında, aralarında Fener'deki 18. yüzyıla ait son taş binaların büyük bir kısmı ile Balat İskelesi'nin de bulunduğu Haliç kıyısındaki binalar, dönemin belediye başkanı Bedrettin Dalan'ın yürüttüğü politika uyarınca, kıyısurlarının dışında sadece birkaç tarihi yapı (camiler, Orna-haim Müzevi Hastanesi) bırakılarak, buldozer darbeleriyle ve geniş ölçekli kamulaştırmalarla yıkılmıştır. Türkiye'de geçerli olan "park" imajına uygun olarak, aslında çok farklı bir görünüm sergileyen kentin ve yeşil alanların özellikle hiç dikkate alınmadan, yıkılan bu binalar yerlerini kamunun kullanımına açık fakat gereksinimlerine göre düzenlenmemiş ve herhangi bir kullanım getirilmemiş yeşil alanlara bırakmıştır (Şekil 9).

Şekil 9- Fener Balat sahil yeşil alanından bir görünüş

Haliç kıyısındaki parkların pek çoğu, semt sakinleri tarafından hafta içinde son derece az kullanılmaktayken, hafta sonları, özellikle güzel havalarda, genellikle mangal ve piknik yapmak amacıyla buralara gelmektedirler.

Fener Balat Sahil Parkı'nın mevcut durumu insanların ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır. Bu durumun en önemli nedenleri: Parkın trafiğin hızla aktığı iki caddenin ortasında sıkışık kalmış oluşu, bu caddelerin yaya geçişini engellemekte oluşu (Şekil 10, 11) ve içinde herhangi bir faaliyet alanı düzenlenmemiş olmasıdır.

Ayrıca, aydınlatmanın yetersizliği parkın gece kullanımını ve güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuklar için düşünülen oyun alanları da yetersiz olmakla birlikte hijyenik açıdan son derece sakıncalı durumdadır (Şekil 12, 13). Park içinde yer alan kilisenin etrafındaki yapılar köhnelenmeye yüz tutmuştur. (Şekil 14).

Şekil 10 – Yol boyunca karşıdan karşıya yaya geçişini engelleyen bariyer.

Şekil 11 - Yakından görünüş

Şekil 12 – Yağışlı havada çamur içinde kalan çocuk oyun alanı

Şekil 13 – Aandaki kum yığınında oynayan çocuklar

Şekil 14- Rum Kilisesi ve etrafındaki yapıların durumu

Belediye eki bi Balat ve Fener üzerine hazırladıkları "Araştırma Envanteri"nde şöyle yazmaktadır:

"Bu parkların hal ka açılması onlara sadece seyredilecek yeşil bir çayır sağlamıştır. Bu proje planlanırken, marmarlar ne halkın gereksinimleri ile toplumsal faaliyetlerini, ne de projelerinin olumlu ve olumsuz etkilerini anlamaya çalışmışlardır. Sonuç olarak, birçok küçük işyeri ticari faaliyetlerinin en alt düzeye indiğini görmüş ve hatta kapanıp gitmiştir. Bu son yıllarda Balat'ta çalışır durumda olan bankaların birçoğu kapanmıştır. Görüleceği gibi, Haliç kıyıları nın planlanması ne bu sentsleri iyileştirmiş ne de buralarda oturanların durumunu düzeltmiştir."^{1 1}

4.3 Sentez

- Çalışma alanı olarak seçilen sahil parkı içerisinde yer alan yapılar: Fener İskelesi, Balat İskelesi, Bulgar Kilisesi (Sveti Stefan), Rum Kilisesi, Yusuf Sucaaddin Anbarı Camii, Çeşme ve Kadın Eserleri Kütüphanesi'dir.
- Park alanı Mirsel Paşa Caddesinin ikiye ayrılan kolları ve tek yönlü yoğun trafik akışı nedeniyle bölünmüştür ve yaya ulaşımı açısından sorundur. Bu bölünmüşlük konut alanı ile sahil kesimi arasında kopukluğa neden olmaktadır ve sentslerini içe dönük bir yapıya sahip olduğu izlenimi vermektedir.

^{1 1} Belediye eki bi, Eylül 1996 tarihli ve Fener – Balat Bölge Koruma Projesi (Fener- Balat area protection project) başlığını taşıyan, 79 sayfalık bir rapor hazırlamıştır. İngilizce ve Türkçe olarak başılan bu rapor Fener ve Balat'ın genel sorunlarını dile getirmektedir.

- Alanda bulunan spor sahaları bakımsız halde olmakla birlikte oldukça geniş yer kaplamaktadır.
- Zemin Kat Arazi Kullanım Analizi'nde ticari binaların Balat'ın iç kesimlerinde Ayan Caddesi üzerinde ve bir miktar da, sahil kesimine direk bağlantısı olan iki sokaktan biri olan Ççekli Bostan Sokak'ta yoğunlaştığı görülmektedir.
- Senteerde bulunan bir kaç meydan dini yapılar etrafında yer almaktadır.
- Senteerde kamusal açık alan kullanım için potansiyel teşkil eden pek çok boş parsel tespit edilmiştir. Bu parseller Mürsel Paşa Caddesi üzerinde ve yakınında olduğu gibi iç kısımda Çorbacı Çşmesi Sokak tarafında da mevcuttur.
- Alanda yer alan eğitimi yapıları içinde en çok dikkat çeken, Kırmızı Mektep olarak adlandırılan Rum Erkek Lisesi'dir. Bu yapı sahil kesiminde her yerden göze çarpmaktadır.

4.4 Fener – Balat Sentelelerinin Sahil Kesimi için Bir Düzenleme Önerisi

4.4.1 Hatan Kararları:

Önerilen projede senteze dayalı plan kararları şunlardır:

- Beyoğlu - Emönü – Sultanahmet arasında gelişmiş, ticaret ve turizm faaliyetlerinin Gbali, Fener, Balat ve Ayvansaray sentelerini de kapsayarak Eyüp'e yönelmesi ve Piyer Loti'de son bulması.
- Aynı hat üzerinde (Piyer Loti – Eyüp - Ayvansaray- Balat- Fener- Gbali) Emönü'ne bağlanan bir hafif raylı sistemin kurgulanması ve bu senteler arası deniz ulaşımının aktif hale gelmesi.
- Sentelelerin yeşil alanla entegrasyonunun sağlanması ve yaya sirkülasyonunun rahatlaması amacıyla, Fener Balat senteleri önünden ikiye ayrılan Mürsel Paşa Caddesi'nin Eyüp'ten Unkapanı'na gidiş tarafı kısmen araç trafiğine kapatılması.

- Yayalaştırılan caddeye servis amaçlı kontrollü araç girişi verilmesi ve bu doğrultuda Unkapam'ndan Eyüp'e gidiş tarafının genişletilmesiyle gidiş-gelişin birleştirilmesi.
- Bu cadde üzerindeki mevcut yapılarda ticaret, lokanta ve kafelerin yanı sıra hostel, dil kursu, öğrenci yurdu, pansiyon, atolye gibi eğitim ve konaklama birimlerinin de yer alması.
- Balat'ta yer alan Çiçekli Bostan Sokak üzerinde bir geleneksel ticaret aksı oluşturularak bu aksın park alanına taşınması ve yine bir ticaret birimi ile sonlandırılması.
- Parsel adalarının ortasında, bina arkalığında kalan açık/yeşil alanların kamusal alan olarak değerlendirilerek üzere cep parklar haline getirilmesi ve mahalle kullanımına açılması.

4.4.2 Park Tasarımı

Haliç'in diğer semtlerinde olduğu gibi, Fener – Balat semtleri sahilinde de, bugün park olan alanda çeşitli sanayi birimleri bulunmaktaydı. Önerilen kentsel tasarım projesi genel tavrında bu duruma bir gönderme yapmaktadır.

Alandaki kadın eserleri kütüphanesi, kilise, camii, çeşme gibi tarihi ve anıtsal yapılar birer başlangıç noktası olarak alınmış, alanın tasarımı bu mevcut yapılar üzerinden kurgulanmıştır.

Fener-Balat bölgesi yoğun kent dokusu ile deniz arasında yer alan proje alanında, sokak akslarının devamı olan ve tarihi öğeler etrafında gelişen meydanlar oluşturulmuştur. Devamında, bu meydanlar çevresinde gelişen kültürel doku ve bağlantılar, deniz ve mevcut yerleşim alanı ile ilişkilendirilmiş, köprü vazifesi görmesi sağlanmıştır. Bu yapılırken, 'tarihsel doku' ve 'yeşil doku' ile yarışmayacak hafif sistemlerle oluşturulmuş bir yapılaşma modeli benimsenmiştir.

Alanın planlanması da alınan ana kararlardan ilki Mürsel Paşa caddesinin kollarından birini yayalaştırarak proje alanı ile semt dokusunun bütünleşmesini sağlanmasıdır. Bu karar ile alanın daha verimli olarak kullanımını sağlanacağı düşünülmüştür. Bunu takip eden karar sahildeki mevcut ikinci kolun genişletilmesi ve araç trafiğinin buradan akması önerisidir. Mürsel Paşa Caddesi ile birbirinden ayrılan proje alanı ve sahil bandı bir üst geçit ve aksların uzantıları olan yaya geçitleri ile birbirine bağlanmıştır.

Proje alanı üzerinde belirli aralıklarla konulanmış mevcut yapılar, ince uzun araziyi parçalara bölmüştür. Kendiliğinden üç bölüme ayrılmış arazide, yaya yolları ile birbirine bağlanmış üç ayrı kentsel mekan oluşturulmuştur.

Bunların ilki Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin bulunduğu bölümdür; bu bölümde Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin yanında bir meydan oluşturulmuştur. Meydanı sınırlayan bir diğer kütle sokak aksına paralel olarak yerleşmiş kitapçılar çarşısı biridir. Oluşturulan meydan ile Bulgar Kilisesini arasında yaya aksı boyunca, el sanatları atölyeleri, sergi ve satış birimleri, wc, büfe ve kafe gibi fonksiyonlar verilmiş birimler bulunmaktadır. Bunlardan başka gezinti yolları ve çocuk oyun alanı önerilmiştir. Mürsel Paşa Caddesi ile alan arasında sınırlayıcı olarak su ögesi ve bitki kullanılmıştır.

Bulgar Kilisesi ve Rum Kilisesi arasında kalan alanda, bölgenin yeşil alan ve kültürel ihtiyacını karşılayacak açık sergi alanları düşünülmüştür. Alan üzerinde duvarlar, yaya yolları, bitkiler, aydınlatma elemanları ve sergi duvarları ile bir kompozisyon oluşturulmuştur. Bu düzenleme, alanı görsel anlamda -biyaya yoğunluğu yaşatmadan- sosyal ve kültürel açıdan canlandıracaktır.

Rum Kilisesi ile tarihi çeşme arasında kalan alanda ise su ögesi kullanılarak peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Ayrıca iki adet çelik konstrüksiyon rampadan oluşan seyir kulesi düşünülmüştür. Daha sakin olan bu bölümde Eyüp'ün eski geleneğini canlandırmak ve yaşatmak düşüncesiyle oyuncak atölyeleri, çocuk oyun alanı ve kafe önerilmiştir. Alanın başında ve sonunda bulunan nispeten daha küçük alanlar tamamıyla yeşil alan olarak düzenlenecektir.

Proje alanının karşısında deniz kıyısında bulunan alan da proje alanı ile birlikte düşünül müş, burada da semtin ihtiyaçlarına cevap verecek ve alanı canlandırarak fonksiyonlar verilmiştir. Proje alanının sahil şeridine bağlantısını sağlayan üst geçidi karşılayan yapı, bir pasaj niteliğindedir. Bu pasaj da sahil lokantaları, ve satış birimleri olması kararlaştırılmıştır. Sementin alışveriş için pasaj niteliğinde bir yapıya ihtiyacı olduğu sement sakinlerinden öğrenilmiştir. Bu yapı, iskeleye doğru uzanan aksın devamlılığını sağladığı gibi, biçimlenişi ile insanları sahildeki diğer mekanlara da yönlendirmektedir. Sahilde mevcut spor alanları geliştirilerek bir tribün eklenmiştir. Bir spor klübü yapılması ve bu spor kulübüne bağlı olarak su sporlarında kullanılmasına amacıyla bir iskele önerisi getirilmiştir. Sement sakinlerinin ve ziyaretçilerin kullanımına amacıyla 145 araçlık otopark düzenlenmesi yapılmıştır.

Deniz kıyısında yapılan teras alanları ile oluşturulan seyir alanları, kahveler ve balıkçı iskelesi kıyıda sosyal hareketlilik ve denizle görsel ve yaşamsal bağ oluşturacak öğeler olacaktır.

Alanda yayalaştırılan Mürsel Paşa Caddesi boyunca koruma altındaki yapılara bölgenin ekonomik açıdan hareketlenmesini, istihdamı sağlayacak, sement sakinlerinin kültürel ve sosyal gelişmelerini sağlayacak ve ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli fonksiyonlar önerilmiştir. Bu fonksiyonlar, ticaret, lokanta, kahve, hostel, öğrenci yurdu, sağlık birimi, dil kursları, hobi kursları, meslek kazandırma kursları ve atölyeler vs. biçiminde geliştirilebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Fener ve Balat Semtleri, içlerinde gerektarihsel, gerekse kimlik çeşitliliği gibi sosyal ve bunlara bağlı olarak mekansal pek çok potansiyel barındırmaktadır. İstanbul'un kim tarihsel bölgelerinde; Türkiye Cumhuriyeti devleti, yerel yönetimi sivil toplum kuruluşları ve uluslararası fonlar aracılığı ve desteği ile bugüne kadar yapılmış olan ve iyi niyet barındırdığı gözükengirişimler olmuş ve olmaktadır; fakat, konu olan semtlerin sosyal dokusuna müdahale etmeksizin, mevcut şartlar altında, yetersiz bir bütçe, kendini sürdürebilir bir proje zaafiyeti ve ağır aksak giden bir kaç restorasyon çalışmasıyla, sadece fiziki koşulları ve semt sakinlerinin gündelik yaşam şartlarını iyileştirme yönünde olan bu çabalarla semtlerin herhangi bir şekilde refah düzeyini arttırılabilmesi, bugün için, mümkün gözükmemektedir. Daha köklü ve sürdürülebilir, sosyal, fiziki ve politik çözümler sunan ve bu çözümleri hayata geçirme formülünü ortaya koyan projelerin oluşturulmasıyla, semtler için, yakın çevreleri ve ait oldukları şehrin yaşayanlarının da dahil edilebildiği bir davranış geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

Semtlerin kamusal açık alanlarının iyileştirilmesi, bölgenin sosyal ve çağdaş gelişimi, şehre adaptasyonu ve semtte ikamet edenlerin kentlilik bilincinin oluşması ve ilerlemesi açısından önemlidir. Bu durum ancak, semtlere, gerekli olan devlet ve özel teşebbüs destekli yatırımın çekilmesi ile sağlanabilecektir. Bölgenin kamusal açık alan tasarımının, üst ölçekte planlama kararları yönlendiriciliğinde, kentsel tasarım çalışmalarıyla gerçekleştirilmesi, semtlerdeki sosyal yaşamın canlılığını ve sürekliliğini sağlanacaktır. Bunun için de söz konusu alanda ve tüm haliç çevresinde düzenlenecek kentsel tasarım yarışmaları bölgenin kültürel mirasını değerlendirme ve canlandırma açısından önem teşkil edecektir.

Bunun yanı sıra, şehrin diğer bölgelerindeki bir takım sanatsal ve kültürel aktiviteleri, taşınabilir olanlarının ve bölge ile ilişki kurulabilenlerinin, performans alanı olarak burayı kullanılabilmesi de ilgiyi buraya yönelteceği için yatırım hızlandırabilir. Amaç; tüm bu yönlendirme ve "iyileştirme" kaygısı içerisinde şehrin rengini muhafaza etmek olmalıdır. Sorunları çözmek; mevcut yaşayan nüfusun, ortak yaşam şartlarını alışıya etmeden, maddi sıkıştırılmışlık sunarak orayı terk etmeye

zorlamadan mümkün olmalıdır. Şehrin bu bölgesi ve benzeri bölgeleri için, zamanla uygun ve medeni bir düzenek içerisinde, mevcut yaşamını ve tarihsel kimliğini dışlamadan, kendini sürdürebileceği çözümler üretilmelidir.

Kentlerin karakteristik bölgelerinin kentsel açık alan düzlemindeki çözümü, atıl kısımların hayata geçişi ve kıymetli olanın fiziki, ekonomik ve görsel olarak kullanıma açılması modernizmle hız alan bir tavır olsa da modern dönem sonrası, farklılığın belirleyici olduğu anlayışı da tasarımı ve kent kurgusu içerisinde öne taşıyan vaziyete gelmiştir. Bu tamamıyla batı kültürü ve yaşama tarzı menşeeleli bir yönelim olduğu izlenimi verse de asgari yaşama kalitesi ve kaliteli olma, kentli yaşama bilinci, fiziki mekan ve insani tarihsel geçişin önemi, sadece batı kültürü mentalitesi ile ilişkilendirilmelidir.

Batıdaki örneklerinin yerel pozisyona direkt adaptasyonundan ziyade, kullanım hayata geçiş tarzı, sosyal etkilerinin etki ve tepkisini iyi analiz edilmesi, ülkesel ve bölgesel ekonomik profil ile tarihsel özgünlük yola çıkış, proje geliştirme ve hayata geçirilmede önem taşımaktadır.

Fener – Balat Senteleleri özelinde; büyük bir kısım 1960 sonrası göç neticesi oluşmuş olan nüfusu barındıran yerel mevcut dokunun ve önceki yerleşik nüfusun hatırasının bir aradalığı önemlidir. Dinsel, mimari, coğrafi ve nüfus bazındaki bu renklilik her ne koşulda olursa olsun muhafaza edilmelidir. Çoğu örneğine şahit olageldiğimiz, iyileştirme kaygısı içerisindeki, tekdüzelendirmeye, standartlaştırma yönünde yapılan bir proje oluşturulması ve geliştirilmeden kaçınmak sentelerin sosyal yaşantısı ve refahı açısından önem taşımaktadır.

Fener Balat sahil kesimi için önerilen düzenleme projesi, tüm bu kaygıları içinde barındırmakla beraber, bölgeye yeni ticari ve kültürel biriminin kazandırılmasıyla, semtlerde varolan kamusal açık alan potansiyelinin değerlendirilmesini öngörmektedir.

Projede sahil kısmı için önerilen açık sergi alanları, atölyeler, kültür merkezi, ticari birimler, kafeler, seyir kuleleri ve terasları park alanını atıl kalmış piknik yeri durumundan çıkarıp haftanın her günü yaşayan bir yer haline getirirken, bölge

ekonomisinin kalkınmasını da sağlayacaktır. semtin iç kısmında oluşturulacak geleneksel ticaret aksı çevresi, hostel, pansiyon, dil kursları, zanaatkarlık kursları vb. ünitelerle desteklenerek bölgede turizm faaliyetlerinin de canlanmasına olanak tanıyacaktır.

Semtin iç kısmında yer alan binaların arka kısımlarında kalan ve bir çoğu çöplük haline gelmiş olan açık alanların ise, ortak kullanımına açılması, semt sakinleri ve ziyaretçileri için hoş birer sosyalleşme noktası sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Nilüfer: **“İstanbul’da Balat Senti ve Çevresi Havraları”**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bizans Sanatı Kürsüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1981
- AKIŇ Nür.: **“9. Yüzyılın İkinci Yarısında Balat, Galata ve Pera”**, yayınlanmamış profesörlük tezi, İstanbul, 1993,
- ALTINAY, AR: **“Hicri 12. Asırda İstanbul Hayatı”**, s. 1100-1200, İstanbul, 1930.
- AYVERDİ, E H: **“Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)”**, Cilt 3, İstanbul, 1973.
- AHUNBAY, Z: **“Değerlendirme Öçütleri”**, Yapı, Sayı 84, 1988
- AKIŇ N S: **“Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar”** Mimarlık 1988/2
- AYAN, M: 5 Haziran Dünya Çevre Günü, **“Değişen Çevre Kavramı ve Tanımlama Sempozyumu”**, Ege Üniversitesi, 1981.
- AKDAĞ, M: **“Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi”**, cilt:2 s.318, Tekin Yayınevi, İstanbul. 1979.
- AKIŇ N: **“19. Yüzyılın İkinci Yarısında Balat, Galata ve Pera”**, Yayınlanmamış Profesörlük Tezi, İstanbul. 1993.

- AKTÜRE, S: **19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekanal Yapı Çözünümleri**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, Ankara 1978.
- ALSAÇ Ü.: **Türk Kent Dizenimi ve Konut Mimarlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- ALUS, S M: **İstanbul Kazan Ben Kıpç, İletişim Yayınları**, İstanbul, tarih yok
- ARIKAN Z: **“Şeyhülislam Zekeriya Efendi'nin İstanbul Sayımı”**, Tarih Boyunca İstanbul Semineri, 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, İ. Ü Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989
- ARMAĞAN M: **İstanbul'un ilk Belediye Başkanı ve Valisi, İstanbul Armağanı** 1, İstanbul Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995
- ARSEVEN Ç E.: Sanat Ansiklopedisi, **4. cilt**, sayfa 358
- ARSLAN N: **“Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul”**, İstanbul Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No: 9, İstanbul. 1992
- AYVERDİ, C E: **“Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri”**, Şehrin İskan ve Nüfusu, Vakıflar Neşriyatı, Ankara, 1958
- AYVERDİ, E H: **“Makaleler”**, İstanbul Fatih Cemiyeti, İstanbul, s.130-336. 1985

- AMMOUR, L: **“Bal at’ta Yahudi Topluluğu: Getto’ dan Kentle Bütünleşmeye doğru (19.-20. yüzyıl)”** İstanbul: Mekanlar ve İnsanlar, 2 Mayıs 1995, M. Qurum
- BACON, E N: **“Design of Cities”**, Penguin Books, MT Press, 1982
- BEGEL, E E: **“Kentlerin Doğuşu”**, Cogito, YKY, İstanbul, 1996
- BATUR, A, YÜCEL, A
FERSAN, N: **“İstanbul’ da 19. Yüzyıl sra evleri, Korum ve Yeniden Kullan m için Br Monografik Araştırma”**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Glt 3, Sayı 2, s. 185-205, Ankara, 1979.
- BELGE, M: **İstanbul Cezi Rehberi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul Kalırtılar, Hıclar, Yatırlar, Eyüp: Dün İstanbul, 1994
- BUM, N K: **Demokrasi Arayışında Kent**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1990
- CAMP, J. M: **“The Athenian Agora: Excavations in the Heart of Classical Athens”**, Thomas and Hudson, New York, 1992
- CANSEVER, T: **Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler**, İnsan Yayınları, İstanbul. 1994.
- CHRISTIE, N,
LOSEBY, S T: **“Towns in Transition, Urban Evolution in Late Antiquity & the Early Middle Ages”**, Scholar Press, 1996

- ÇELEBİ, Evliya: “**Seyahatname**”, Cilt 1, İstanbul, 1969.
- DEMİR, A.H.: **Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi, 1991.
- DENEL, S., **Batılılaşma Süreci nde İstanbul' da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri**, ODTÜ Mİm Fak. Doktora tezi, Ankara 1982.
- DURGUNOĞLU, T: "**Haliç Master Planı**", Çevre Koruma, Sayı 8 Nisan 1981.
- DUMONT, P., GEORGEON, F.: Editörlüğünde **Moderleşme Süreci nde Osmanlı Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- DURANAY, N, ERSEN, G, URAL, S: “**Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Harlaması**”, Mimarlık, 1972/7.
- EDMONDO DE AMICIS: **İstanbul 1874**, çev. Akyavaş B, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı: 14 1993
- EKE, F, ÖZCAN, Ü: "**Tarihi Dokunun Korunması ve Uluslararası Deneyimler**", Mimarlık, İstanbul, 1988.
- ERSEN, A: "**Kentsel Stillerde Bozulma Nedenleri ve Temizleme Önerileri**", TAÇ Gilt 2, Sayı 7, Kasım 1987.

- ENDER, Fani: “Bal at”, Nötlar, Şalom Gazetesi Kütüphanesi, İstanbul, yayın tarihi yok.
- EGEMEN, A: **İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri**, İstanbul, 1993.
- EYİCE, S: “**Tarihte Haliç**” Haliç Sempozyumu, İstanbul, 1975.
- EYİCE, S: “**Baharna Sarayı**”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 262-263, İstanbul, 1988.
- EYİCE, S: **Bildiriler, İstanbul Mimari Mirasın Koruma Konferansı**, İstanbul, 1985.
- ERYILMAZ, B: **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tabaanın Yönetimi**, Risale Yayınları, İstanbul. 1996
- EYİCE, S: **Tarihte Haliç, Haliç Sempozyumu**, İ. T. Ü İnşaat Fakültesi, İstanbul Geoteknik Su ve Çevre Mühendisliği Sorunları Araştırma Grubu Sempozyumları No: 1, İstanbul. 1975
- EYİCE, S: **İlk Kuruluşundan Türk Devri Başlarında İstanbul**, İstanbul Armağanı 1, İstanbul Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul. 1995
- EYÜCE, A: **Mimarlık Mekanın Oluşum Sürecinde Kültürel Etkenler**, “**Yapı ve Yaşam**” 1995 Fuar ve Kongresi Kitabı, TMMOB Yayını, Bursa. 1995.

- GÜLERYÜZ, Naim **İstanbul Sinagogları**, İstanbul, 1992
- GALANTİ, Aram **Fatih Sultan Mehmet Zamanında İstanbul Yahudileri**, İstanbul, 1953.
- GALANTİ, A.: **Türkler ve Yahudiler**, Gözlem Yayınevi, İstanbul. 1992
- HİÇYILMAZ, E
ALTINDAL, M: **Büyük Sığnak**, İstanbul, 1992
- HOVHANNESYAN S.S.: **Payitaht İstanbul'un Tarihi**, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997
- İNALCI K. H **“İstanbul: Bir İslam Şehri, İstanbul Armağanı”**
İstanbul Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995
- İNİCİYAN P.G.: **“18 Asırda İstanbul”**, çev. Andreasyan, H, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları :43, İstanbul, 1976
- KIRAY, M: **“Modern Şehirlerin Gelişmesi ve Türkiye'ye Has Bazı Eğilimler Mimarlık Şehircilik ve Türkiye'nin Sorunları”**, Mimarlık Dergisi Yayınları, No. 1, İstanbul, 1970
- KIRAY M: **“Ayrılanlaşma ve Modern Orta Tabakalar”**
Çevre No:4 İstanbul, 1979

- KIRAY, M: “**Toplum Bilim Yazıları**”, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fak. Yayınları No: 7, Ankara. 1982
- KOÇU RE: **İstanbul Ansiklopedisi “Eyüp, Fener ve Balat” Maddesi** s. 1961. s. 5452 1997
- KOÇU RE: “**Balat Karabaş Mahallesi**”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4 s. 1971-1972, İstanbul, 1960.
- KOÇU RE: “**Balat Yangınları**”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4 s. 1975-1977, İstanbul, 1960.
- KOÇU RE: “**Balat Sahili**”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4 s. 1974, İstanbul, 1960.
- KOÇU RE: “**Balat Kapsı**”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4 s. 1970-1971, İstanbul, 1960.
- KOÇU Reşat Ekrem: “**Balat**” İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4 s. 1961 1965, İstanbul, 1960.
- KOOLHAS, R: “**Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan**”, Oxford 1978
- KOS, K: “**İstanbul-Şehir Tarihi ve Mimari**”, çev. Gıngör müş N, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları 1748, İstanbul, 1995

- KÖMÜRCÜYAN E: **İstanbul Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 506, İstanbul
- KÖMÜRCÜYAN E: “**İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul**”, İstanbul, 1952
- KROEBER AL ve
KLUCKHOHN C: **Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions**, Random house, Vintage, 1952
- KUBAN D: “**İstanbul'un Tarihi yapısı**”, Mimarlık Dergisi, sayı:5, İstanbul, 1970
- KUBAN D: “**Koloni Şehri'nden İmparatorluk Başkenti'ne**”, Tarih Vakfı İstanbul Ansiklopedisi, 1993 sayı:4, İstanbul, 1993
- KUBAN D: **İstanbul Bir Kent Tarihi**, çev. Rona, Z, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996
- KUBAN D: “**Mimarlık Kavramları**”, YEM Yayın, 1990
- KUBAT, S: “**Şehirciliğin Evrimi**” Basılmamış Ders Notları, 1992
- KÜÇÜKERMAN Ö: **Kendi Mekanın Arayışı İçinde Türk Evi**, Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1991
- KILIÇASLAN İ: İstanbul, **Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Meksal Yapı İlişkileri**, İ.T.Ü. MİM Fak., 1981.

- KUBAN, A: **“Bildiriler, İslam Mirasının Koruma Konferansı”**, İstanbul, 1985.
- LAWRENCE, D H: **“The Culture (and Space and History) of Others and Ourselves”**, Culture Space History, METU, Ankara, 1990
- MANTRAN, R: **“17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul”**, çev: Kılıçbay, M, Özcan, E, cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basınevi, Ankara, 1990
- MANTRAN, R: **“İstanbul’da Gündelik Hayat”**, çev: Kılıçbay, M, Eren Yayıncılık İstanbul, 1991
- MANTRAN, R: **“16-17. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu”**, İnce Kitapevi, Ankara, 1995
- MUMFORD, L: **“The City in History Its Origins, Its Transformations And Its Prospects”**, Harcourt, Brace and World Inc., New York, 1961
- ORTAYLI, L.: **“İstanbul’ dan Sayfalar”**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- ÖZDEŞ, G: **“İstanbul’ un Geleceği”**, Yapı, Sayı 66, 1986.
- PERİNÇEK, V.S: **“Kamusal Alan – Kamuya Açık Özel Mekan İlişkisinde Çeşitli Bölümleri”** İ.T.Ü İstanbul, 2003
- Project For Public Spaces: **“How to Turn a Place Around, A Handbook for Creating Spaces”**, 2000

- RAPAPORT, A: “**Hbuse for mand Culture**”, Englewood Cliffs. Perentice Hall, 1969
- RAPAPORT, A: “**Human Aspects of Urban Form**”, Oxford Pergamon Press, 1977
- ROSSI, A: “**Architecture of the City**”, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1982
- SEROPYAN, Vayarsağ “**Hreşdagabet (Surp) Ermeni Kilisesi**”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, s.90-91, İstanbul, 1988.
- SHAW, Stanford: “**The Jews of the Ottoman Empire and Turkish Republic**”, New York, 1991.
- ŞAHİR, S: “**Kent Harılama ve Kentsel Tasarım Bağlamında, Kamusal Mekanda Kmlık Ögusu**”, Yapı, Sayı 281, Syf. 48, 2005
- TEKELİ, İ.: 19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü, **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996
- Türk Ansiklopedisi: “**Balat**”, Cilt 5, s.108, Ankara, 1952.
- ÜNVER, S : “**İstanbul Rısaleleri**”, cilt 1, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları: 19, İstanbul, 1995

- VAROL, MC: “**Balat Fauborg Juif d’İstanbul**” dan
basıl n a m ş çeviri, ISIS Press, İstanbul, 1989
- YALÇIN E “**Balat From 20’s to 60’s. Some Observation on the
Social Structure and Changes**”, Observat oire
Urbaine d’İstanbul No: 3İstanbul, 1992
- YAZAN U M: “**Br Asır Boyunca İstanbul Şhri ni n Nüfusunda
Mydana Gelen Değış neleri n Tahlili, Tarih
Boyunca İstanbul Se ni neri**”, 39 Mayıs-1 Haziran
1988 Bİ dıriler, İ. Ü Edebiyat Fakültesi Tarih
Araştır na Merkezi, Edebiyat Fakültesi Bası n evi,
İstanbul, 1989
- YÜREKLİ, H: “**İnsan Davranışları ve Çevre İlişkilerine Bağlı
Oarak Çevreni n korunması ve Celiştirilmesi için
Br Metod Önerisi**”, İ. T. Ü Doktora Tezi, İstanbul,
1980

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep Hacıur Şubat 1979'da Ankara'da doğmuştur. İlk ve ortaokulu Yükseliş Koleji'nde okumuş, lise eğitimi için Büyük Kolej'de devam etmiştir. 1996'da mezun olduktan sonra aynı yıl Etilent Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi'nin Peyzaj Mimarisi ve Kentel Tasarım Bölümü'ne başlamış ve 2001 senesinde lisansını tamamlamıştır. 2002-2005 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Kentel Tasarım Programı'nda Yüksek Lisans yapmıştır.